

UNGDOMSSTYRELSEN
www.ungdomsstyrelsen.se

**Viljan att förebygga
äktenskap mot någons vilja**

UNGDOMSSTYRELSEN
www.ungdomsstyrelsen.se

Viljan att förebygga äktenskap mot någons vilja

Förord

Ungdomsstyrelsen fick våren 2010 i uppdrag att genomföra insatser som kan förebygga och förhindra att unga mellan 13 och 25 år blir gifta mot sin vilja (IJ2010/750/UF). Uppdraget var en del i regeringens *Handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja* (rskr 2009/10:229).

Ungdomsstyrelsen har under hösten och vintern 2010 genomfört en mängd informations- och utbildningssatsningar, kartlagt verksamheter som arbetar med att förebygga äktenskap mot någons vilja och vilket metodutvecklingsbehov som finns samt varit sammankallande för det myndighetsnätverk som etablerats kring denna fråga. Denna slutrapport innehåller en redovisning av hur samtliga deluppdrag har genomförts. Rapporten innehåller dessutom förslag på vidare åtgärder utifrån de behov som Ungdomsstyrelsen identifierat i arbetet med regeringsuppdraget.

Intresset för och efterfrågan på Ungdomsstyrelsens arbete har varit stort och myndigheten fortsätter arbetet med insatser för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja under 2011.

Per Nilsson,
generaldirektör, Ungdomsstyrelsen

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
Genomförda aktiviteter	8
1. Samverkan och samordning	11
1.1 Idéseminarium och samverkan	11
1.2 Myndighetsnätverk för samordning av insatser och information	12
2. Ungdomsstyrelsens informationsinsatser.....	14
2.1 Rätt att välja.....	14
3. Kartläggning av förebyggande metoder	18
3.1 Kartläggningens resultat	18
3.2 Förslagen	21
3.3 Spridning av resultaten.....	21
4. Utbildningsinsatser	22
5. Erfarenheter och förslag	31
5.1 Sammanfattade erfarenheter.....	31
5.2 Förslag.....	34
6. Referenser	37
6.1 Tryckta källor.....	37
6.2 Elektroniska källor	37
7. Bilagor	38

Sammanfattning

Inom ramen för regeringsuppdraget genomförde Ungdomsstyrelsen insatser inom fyra områden. Myndigheten har:

- varit sammankallande i ett myndighetsnätverk
- genomfört informationsinsatser
- kartlagt förekomsten av förebyggande arbete och behov av metodutveckling
- arrangerat utbildningar och seminarier.

Myndighetsnätverket har hittills träffats vid tre tillfällen och fått möjlighet att utbyta erfarenheter och diskutera de uppdrag som några av myndigheterna haft inom ramen för regeringens handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja. Nätverket har även diskuterat möjliga gemensamma informationsinsatser och informationsspridning.

De informationsinsatser som genomfördes var en kartläggning av vilken information som finns till unga, föräldrar och yrkesverksamma, en informationsbroschyr riktad till unga med information om vart de kan vända sig om de riskerar giftermål mot sin vilja samt ett faktablad om problematiken. Information om äktenskap mot någons vilja har också lagts ut på myndighetens webbplats. Utöver detta gjordes en förstudie om en nationell webbplats kring äktenskap mot någons vilja. När Ungdomsstyrelsen började sitt arbete fanns mycket lite information till såväl unga som äldre.

I den kartläggning som Ungdomsstyrelsen gjorde av verksamheter som arbetar med att förebygga att unga blir gifta mot sin vilja, framkom att få verksamheter uttryckligen arbetar med frågan. Det arbete som sker är oftast inom ramen för till exempel hedersrelaterat våld och förtryck och mänskliga rättigheter. De metoder som används är inte heller utvärderade. Det finns ett stort behov av utvärdering, uppföljning och metodutveckling för att förebygga att unga blir gifta mot sin vilja. Både i arbetet med unga och i arbetet med föräldrar.

Cirka 1 300 deltagare från ideell och offentlig sektor runt om i landet deltog i de tjugotal seminarier och utbildningar som arrangerades inom ramen för uppdraget under slutet av 2010. Utbildningarna fokuserade bland annat på lagstiftning, bemötandefrågor, samverkan och hur man kan arbeta med föräldrar i denna fråga. Utbildningarna fick generellt höga betyg i utvärderingarna, men Ungdomsstyrelsen upplever att kunskapsnivån i landet är mycket varierande och att mer utbildning behövs.

Utifrån arbetet med regeringsuppdraget ser Ungdomsstyrelsen ett stort behov av utvärdering av pågående insatser för att kunna arbeta vidare med metodutveckling. Det finns även stor efterfrågan på mer kunskap, information och verktyg i arbetet med att förebygga att unga blir gifta mot sin vilja. Ungdomsstyrelsen föreslår att myndigheten får i uppdrag att utveckla ett metodutvecklingscentrum med fokus på utvärdering och metodutveckling.

Inledning

Ungdomsstyrelsen genomförde under 2008 och 2009 en kartläggning av förekomsten av arrangerade äktenskap mot en parts vilja. Resultatet från kartläggningen presenterades i rapporten *Gift mot sin vilja* (Ungdomsstyrelsen 2009) som visade att cirka 70 000 personer i åldersgruppen 16–25 år upplever begränsningar i valet av äktenskapspartner. Av dessa är det cirka 8 500 som uppger att de känner sig oroliga för att inte själva kunna välja vem de ska gifta sig med.

Under 2010 hade Ungdomsstyrelsen i uppdrag att fortsätta arbetet med frågan om äktenskap mot någons vilja. Uppdraget innebar en mängd insatser som kan förebygga och förhindra att unga mellan 13 och 25 år blir gifta mot sin vilja (IJ2010/750/UF). Uppdraget är en del i regeringens *Handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja* (rskr 2009/10:229) och bestod av att:

- etablera ett myndighetsnätverk
- utarbeta information till relevanta målgrupper
- kartlägga förebyggande verksamheter och behov av metodutveckling
- utbilda anställda inom myndigheter, kommuner och ideella organisationer.

Arbetet med att förhindra äktenskap mot någons vilja är relativt nytt i Sverige. Förebyggande arbete har dock i viss utsträckning pågått inom ramen för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck och arbetet för mänskliga rättigheter. Under hösten 2010 arbetade Ungdomsstyrelsen för att förbättra kunskapsläget och informationen om äktenskap mot någons vilja. I denna slutrapport redovisar vi detta arbete. Rapporten är indelad i avsnitt utifrån de fyra deluppdragen. Avslutningsvis presenterar vi erfarenheter och förslag på vidare insatser.

Genomförda aktiviteter

Samordning och samverkan

	Antal tillfällen	Syfte	Deltagare
Myndighetsnätverket	3	Samordna insatser och information	Myndigheter med uppdrag inom handlingsplanen
Idéseminarium	2	Inhämta synpunkter inför arbetet med uppdraget	Ideell sektor, trossamfund, kommunala verksamheter och statliga myndigheter

Informationsinsatser

	Beskrivning
Informationsbroschyr till unga	Kortfattad information till unga om äktenskap mot någons vilja och var man kan få hjälp om man är orolig eller utsatt
Faktablad	Faktablad om äktenskap mot någons vilja
Ungdomsstyrelsens webbplats	Fakta, artiklar, länkar och information till unga och yrkesverksamma
Information till myndighetsnätverket	Faktablad, informationsbroschyr till unga, webbartiklar och PowerPoint-presentation

Utbildningar och seminarier

Utbildning/seminarium	Antal tillfällen	Totalt antal deltagare	Målgrupp
Föräldradiolog och familjekonflikter i Karlstad, Sundsvall, Umeå, Borås och Örebro	5	385	Socialtjänst, elevhälsa, skola, ideell sektor, polis m.fl.
Hedersnormer och äktenskap i Stockholm och Göteborg	2	182	Skola, socialtjänst, ideell sektor, elevhälsa, polis m.fl.
Seminarium på LSU Forum kring <i>Gift mot sin vilja</i>	1	ca 20	Ungdomsorganisationer
Seminarium i samarbete med Sios kring <i>Gift mot sin vilja</i>	1	ca 30	Etniska organisationer
Seminarium för tjejjourer kring <i>Gift mot sin vilja</i>	1	16	Tjejjourer
Seminarium för praktiker i Malmö på temat Tvång och sårbarhet – om gängkriminalitet bland unga killar uppväxta i hederskulturer	1	158	Polis, kommunal förvaltning och verksamhet, ideell verksamhet
Hedersrelaterade konflikter och tvärkulturell konfliktmedling med Farwha Nielsen, från Etnisk kvinde consult i Danmark	1	42	Socialtjänst, skola, statliga myndigheter, ideella verksamheter
Stadsdelsdialogens utbildningar i samarbete med Ungdomsstyrelsen	5	305	Privatpersoner, yrkesutövande från skola och socialtjänst, föreningsliv m.fl.
Seminarier i samverkan med trossamfund	3	70	Medlemmar av och representanter för, olika trossamfund
Ungdomsstyrelsens rikskonferens, seminariet <i>Att bli gift mot sin vilja</i>	1	92	Skola, fritid, socialtjänst, ideella organisationer, kommunala tjänstemän, politiker
Totalt	21	Ca 1 300	

Regeringsrapporter och förstudier

	Beskrivning
Rätt att välja	Kartläggning av information kring äktenskap mot någons vilja
Av egen vilja	Kartläggning av förebyggande arbete och metoder för att förhindra och förebygga att unga blir gifta mot sin vilja
Förstudie om en webbplats	Förstudie om en nationell webbplats kring äktenskap mot någons vilja
Viljan att förebygga äktenskap mot någons vilja	Slutrapport för uppdraget

1. Samverkan och samordning

1.1 Idéseminarium och samverkan

I inledningsfasen av arbetet med regeringsuppdraget anordnade Ungdomsstyrelsen ett idéseminarium med representanter från myndigheter, ideella verksamheter och trossamfund för att inhämta synpunkter på genomförandet av detta uppdrag. Sammanlagt deltog 23 personer på mötet där framförallt deluppdragen som rör kartläggning av förebyggande verksamheter och utbildningsinsatser diskuterades. Deltagarna diskuterade vilka nuvarande aktörer, tänkbara aktörer och behov av metodutveckling som de kunde identifiera i kartläggningen av förebyggande verksamheter. De kommande utbildningsinsatserna diskuterades utifrån målgrupp, innehåll och form. Seminariet inleddes med en föreläsning av Arild Naustdal från Barne-, likestilling -og inkluderingsdepartementet i Norge. Han berättade om Norges arbete med handlingsplaner mot tvångsäktenskap.

Några av de synpunkter som förmedlades under dagen var att det finns ett stort behov av metodutveckling inom området för att inkludera alla och att det kan vara viktigt att prata om frågan inom ramen för till exempel mänskliga rättigheter. Skolan, ungdomsmottagningar, trossamfund och ideella organisationer lyftes fram som viktiga aktörer för att nå ut till både unga och föräldrar.

I augusti anordnade Ungdomsstyrelsen ytterligare ett idéseminarium med fokus på utbildningsinsatserna. På mötet deltog personer från ideell sektor, kommunala verksamheter samt statliga myndigheter. Utöver dessa idéseminarier fortsatte Ungdomsstyrelsen att samverka med andra aktörer kring såväl informationsinsatserna som kartläggningen av förebyggande verksamheter och utbildningsinsatser.

Ungdomsstyrelsens första deluppdrag innebar att vara sammankallande i ett myndighetsnätverk i frågan om äktenskap mot någons vilja. Arbetet med detta nätverk presenteras i följande avsnitt.

1.2 Myndighetsnätverk för samordning av insatser och information

Ungdomsstyrelsen hade i uppdrag att vara sammankallande för ett nätverk av statliga myndigheter med uppdrag inom regeringens handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja (rskr 2009/10:229) samt de myndigheter som har uppdrag inom regeringens handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer (rskr 2007/08:39).

Arbetet i nätverket ska ses som en långsiktig samverkan för att åstadkomma ett kvalitetssäkrat arbete för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja. Förutom Ungdomsstyrelsen deltog följande myndigheter i nätverket: Barnombudsmannen, Brottsoffermyndigheten, Brottsförebyggande rådet, Kriminalvårdsverket, Länsstyrelserna i Stockholm, Skåne, Västra Götaland och Östergötland, Migrationsverket, Nationellt Centrum för Kvinnofrid, Nämnden för statligt stöd till trossamfund, Rikspolisstyrelsen, Skolverket, Skatteverket, Socialstyrelsen, Statens folkhälsoinstitut, Sveriges kommuner och landsting samt Åklagarmyndigheten.

Myndighetsnätverket träffades tre gånger under 2010. De myndigheter som har haft uppdrag inom handlingsplanen rapporterade om arbetet med sina respektive uppdrag. Myndigheterna diskuterade även informationsspridning och möjligheten att samordna informationsinsatser.

På nätverkets första möte diskuterades handlingsplanen och myndigheterna fick möjlighet att berätta om och reflektera kring sina uppdrag. I samband med mötet anordnade Ungdomsstyrelsen även en workshop kring myndighetens informationsinsatser där representanter från Socialstyrelsen, Rikspolisstyrelsen, Skolverket, Migrationsverket, Skatteverket, Brottsoffermyndigheten och Länsstyrelsen Östergötland medverkade och berättade vilken typ av information de efterfrågade och såg behov av.

Vid den andra nätverksträffen diskuterades förslaget om en nationell webbplats med temat gift mot sin vilja som Ungdomsstyrelsen lämnade i rapporten *Rätt att välja* (Ungdomsstyrelsen 2010a). Myndighetsnätverket ansåg att en sådan satsning kräver långsiktig finansiering och att det är ett uppdrag som en aktör bör ha på flera års sikt.

En annan synpunkt var att det är problematiskt att ha olika målgrupper och att man bör bestämma vilka som är huvudmålgruppen, till exempel unga. För besökare vore det bra med samlad information om vad olika myndigheter gör, vad som är polisens eller socialtjänstens uppgift etcetera, så att den som behöver hjälp vet vilken myndighet de kan kontakta.

Ytterligare en synpunkt var att mycket arbete idag utförs av ideella verksamheter och att de behöver inkluderas på webbplatsen. På mötet diskuterades även Ungdomsstyrelsens andra informationsinsatser och en eventuell seminariedag på temat äktenskap mot någons vilja för de medverkande myndigheternas personal. De närvarande myndigheterna informerade dessutom om sina respektive uppdrag.

På det tredje mötet informerade Ungdomsstyrelsen om den broschyr med information till unga och det faktablad med generell information om äktenskap mot någons vilja som myndigheten tagit fram. Dessutom fick nätverket en kort dragning av Ungdomsstyrelsens rapport, *Av egen vilja* (Ungdomsstyrelsen 2010b), där förebyggande verksamheter som arbetar med frågan kartlagts.

Övriga myndigheter informerade även om sitt arbete och utredningssekreterare Johanna Kallifatides från Justitiedepartementet informerade om arbetet med utredningen *Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap*. Bland annat görs i utredningen en samlad översyn av relevant straffrättslig, civilrättslig och internationell privaträttslig lagstiftning. Utredaren ska också lägga fram de förslag till författningsändringar som behövs för att ytterligare stärka skyddet mot tvångsäktenskap och barnäktenskap. Det konstaterades att det är en mycket komplex uppgift och att förstärkt lagstiftning också måste kunna anpassas till lagstiftningen inom EU.

En viktig del av uppdraget är att visa omfattningen av tvångsäktenskap och barnäktenskap. Flera av myndigheterna i myndighetsnätverket har därför fått i uppdrag att föra statistik som underlag för att beskriva vilka som drabbas och bakgrunden till att sådana äktenskap förekommer. Utredningen ska även föreslå åtgärder för att motverka tvångsäktenskap och barnäktenskap med utgångspunkt i det nya kunskapsunderlaget.

2. Ungdomsstyrelsens informationsinsatser

Enligt det andra deluppdraget skulle Ungdomsstyrelsen utarbeta och sprida information till olika målgrupper samt föreslå hur informationen på bästa sätt kan nå dessa. Informationen skulle vara riktad till unga, föräldrar samt till myndigheter och kommuner. Ungdomsstyrelsen skulle också sprida information om vilka myndigheter och verksamheter barn och unga som är utsatta kan få hjälp av.

2.1 Rätt att välja

I september 2010 presenterade Ungdomsstyrelsen delrapporten *Rätt att välja*. Rapporten tar upp vilken information om äktenskap mot någons vilja som finns tillgänglig för unga, föräldrar och personer som i sin yrkesroll möter unga som är utsatta eller riskerar att utsättas. Ungdomsstyrelsen genomförde bland annat ett antal sökningar på internet för att ta reda på vilken information som finns tillgänglig. Resultaten visade att informationen är mycket bristfällig till samtliga målgrupper.

I rapporten finns dessutom förslag på framtida informationsinsatser. En arbetsgrupp med externa representanter samt ett antal unga som själva riskerat äktenskap mot sin vilja har bistått med synpunkter på vilken information som skulle behövas. Ungdomsstyrelsen menar i rapporten att unga är i behov av mer information om:

- vem de kan fråga om hjälp.
- vilka rättigheter de har enligt svensk lagstiftning.
- vart de kan vända sig om de riskerar att bli, eller har blivit, gifta mot sin vilja.
- vilket stöd, skydd och vilken hjälp de kan kräva att få från svenska myndigheter, både när de befinner sig i Sverige och när de befinner sig utomlands.

Föräldrar bedöms ha behov av mer information om:

- vilka rättigheter unga har i Sverige.
- att det inte är förenligt med svensk lag att gifta bort någon mot dennes vilja.

Det krävs även ett mer riktat arbete där dialog förs kring:

- normer om ungas sexualitet och könsidentitet och hur viktigt det är att respektera sina barns sexualitet och könsidentitet.

Dessutom behöver myndigheterna bättre kunskap om, och rutiner för, hur de ska agera om en ung person riskerar att bli gift mot sin vilja.

I *Rätt att välja* (Ungdomsstyrelsen 2010a) presenterades även vilka informationsinsatser som myndigheten skulle genomföra. Dessa insatser beskrivs nedan.

2.1.1 Informationsbroschyr riktad till unga och faktablad om äktenskap mot någons vilja

Då rapporten *Rätt att välja* visade att det finns ett behov av mer information till unga om äktenskap mot den egna viljan har Ungdomsstyrelsen tagit fram en broschyr – *Får jag gifta mig med vem jag vill?* (Ungdomsstyrelsen 2010d) – riktad till unga om att bli gift mot sin vilja. Den berättar kortfattat om vad svensk lagstiftning säger om äktenskap, om vart unga kan vända sig för att få hjälp och vad unga bör tänka på inför en utlandsresa om de är oroliga för att bli bortgifta mot sin vilja. Som en kvalitetssäkringsåtgärd har ett tjugotal ungdomar tillfrågats och kommit med synpunkter på broschyrens innehåll.

Broschyren har skickats till rektorer och elevhälsovård på högstadieskolor och gymnasier samt till socialtjänstkontor, poliskontor och ungdomsmottagningar i tolv utvalda kommuner. Utskicket bestod av 4 000 broschyrer. Tanken är att vuxna som möter unga kan diskutera med och informera ungdomar i frågan samt dela ut broschyren till dem. Ungdomsstyrelsen skickade även ett faktablad, *Rätt att välja kärlek – om att bli gift mot sin vilja* (Ungdomsstyrelsen 2010c), till ovanstående adressater med basfakta om äktenskap mot den egna viljan utifrån Ungdomsstyrelsens tidigare utredning *Gift mot sin vilja*.

Broschyren är ett samarbete mellan Ungdomsstyrelsen, Ungdomsmottagningen på nätet (umo.se) och projektet *Det handlar om kärlek* som bland annat Rädda Barnen och Länsstyrelsen i Östergötland står bakom. Genom projektet nådde Ungdomsstyrelsen ut till de 15 kommuner som deltar. Rädda Barnen uppger att broschyren kommer att användas i projektets skolbesök på orter runt om i landet och att polisen i Norrköping har haft broschyren med sig när de besökt alla kommunens elever i årskurs sju (cirka 100 klasser) under januari månad. Broschyren har bland annat marknadsförts på Rädda Barnens webbplats och kommer även att marknadsföras på webbplatsen dinarättigheter.se. Genom Ungdomsmottagningen på nätet når myndigheten landets alla ungdomsmottagningar som i sin tur möter unga. Broschyren marknadsförs i nyhetsbrev till ungdomsmottagningarna samt på umo.se.

Sedan utskicket i början av december 2010 har broschyren dessutom beställts i sammanlagt 3 400 exemplar.¹ Beställningar av broschyren har bland annat gjorts av elevhälsan på högstadie- och gymnasieskolor, stadsdels- och kommunförvaltningar, socialtjänsten, ideella organisationer, kvinnofridssamordnare, fritidsgårdar, länsstyrelser och ungdomsmottagningar runtom i landet.

Ungdomsstyrelsen har kontaktat några av de aktörer som beställt broschyren och frågat hur de tänkt använda den i sin verksamhet. De skolsköterskor och kuratorer vi har talat med planerar att dela ut broschyren till elever i samband med samhälls- eller sex- och samlevnadsundervisningen samt i enskilda samtal med elever.

Broschyren upplevs som ett bra underlag för att starta en diskussion om giftermål mot den egna viljan. En kurator menade även att det är bra att avsändaren är en nationell

¹ Siffrorna avser beställningar gjorda fram till slutet av januari 2011.

myndighet eftersom det ger legitimitet åt det egna arbetet i kommunen. Företrädare för ideella organisationer uppger att de har beställt broschyren för att få egen kompetenshöjning inför möten med unga som söker hjälp samt för att använda broschyren som underlag i interna utbildningar.

Utöver beställningar och utskick har Ungdomsstyrelsen spridit nästan 2 500 exemplar av broschyren på myndighetens utbildningar och seminarier (se kapitel 4).

Överlag får broschyren positiva reaktioner. Många av de personer som Ungdomsstyrelsen varit i kontakt med tycker att den ger bra allmän information, är tydlig, kortfattad, lättläst och att den är tillräckligt liten för att unga ska kunna gömma undan den vid behov.

2.1.2 Information till myndighetsnätverket

Efter önskemål från representanterna i myndighetsnätverket tog Ungdomsstyrelsen fram basinformation om äktenskap mot någons vilja. Syftet med detta var att underlätta publicering av information om ämnet på de olika myndigheternas webbplatser samt att sprida föreläsningsunderlag om äktenskap mot någons vilja som ska kunna användas av myndigheterna. Basinformationen bestod av ett faktablad, informationsbroschyren till unga, webbartiklar och en PowerPoint-presentation.

Ungdomsstyrelsen har frågat representanterna i myndighetsnätverket hur de har använt materialet hittills. En majoritet av myndigheterna har publicerat materialet på sin webbplats, sitt intranät eller på båda eller funderar på att göra det. Många planerar att sprida det till sina kontakter både inom och utanför myndigheten.

2.1.3 Förstudie om en webbplats

Under hösten och vintern genomförde Ungdomsstyrelsen en förstudie om en nationell webbplats med information om äktenskap mot någons vilja. I *Förstudie om en webbplats* (Ungdomsstyrelsen 2011b) föreslår Ungdomsstyrelsen att myndigheten får i uppdrag att skapa och administrera en webbplats med specifik information om giftermål mot den egna viljan.

Ungdomsstyrelsen föreslår en webbplats som är relevant för både unga och äldre och att den information som finns på webbplatsen ska vara så tydlig att alla kan tillgodogöra sig den. I studien konstateras att syftet med webbplatsen är att sprida information. Ambitionen är att tydliggöra vilka aktörer som har ett samhällsansvar i frågan och underlätta för dem som vill ha lättöverskådlig information.

Den sammanlagda kostnaden för uppbyggnad och drift av webbplatsen beräknas till 1 500 000 kronor för det första året, 700 000 kronor för det andra året och 550 000 kronor per år för övriga år som webbplatsen är i drift.

I arbetet med förstudien var Ungdomsstyrelsen i kontakt med Nationellt centrum för kvinnofrid, Rädda Barnens projekt *Det handlar om kärlek*, styrgruppen bakom det kommande Hedershuset i Stockholms län samt Ungdomsmottagningen på nätet (umo.se).

2.1.4 Utveckling av Ungdomsstyrelsens webbplats

På Ungdomsstyrelsens webbplats har en egen avdelning om äktenskap mot någons vilja byggts upp. På webben finns nu fakta i ämnet utifrån myndighetens tidigare utredning *Gift mot sin vilja*, artiklar om de rapporter som Ungdomsstyrelsen tar fram inom uppdraget samt reportage, intervjuer och PowerPoint-presentationer från de utbildningsseminarier som myndigheten anordnade under hösten 2010 för olika personalgrupper. På webbplatsen finns också länkar till information om ungas rättigheter, svenska lagar, hedersbrott i utlandet och vart unga kan vända sig för att få hjälp. Webbplatsen har även liknande information för yrkesverksamma.

3. Kartläggning av förebyggande metoder

Inom ramen för det tredje deluppdraget presenterade Ungdomsstyrelsen i december 2010 rapporten *Av egen vilja - En kartläggning av förebyggande arbete och metoder för att förhindra och förebygga att unga blir gifta mot sin vilja* (Ungdomsstyrelsen 2010b). I rapporten kartläggs aktörer som arbetar förebyggande med frågan om äktenskap mot någons vilja och potentiella aktörer som skulle kunna arbeta förebyggande med problematiken. Kartläggningen innehåller även beskrivningar av pågående förebyggande insatser i Sverige och exempel på metoder som används i Norge och Storbritannien. Utifrån detta lämnar Ungdomsstyrelsen förslag till metodutveckling och utveckling av ett långsiktigt förebyggande arbete.

Kartläggningens resultat bygger på en enkät som skickades till kommunala, fristående och ideella verksamheter samt till trossamfund. Enkäten kompletterades med studiebesök, dokumentstudier och intervjuer. Dessutom bidrog två externa skribenter med texter till rapporten.

3.1 Kartläggningens resultat

3.1.1 Aktörer

Befintliga aktörer

I kartläggningen konstaterades att ett effektivt förebyggande arbete måste ses som en följd av samspelande nivåer och aktörer på nationell, regional och lokal nivå. På nationell nivå är det framförallt ideella organisationer som, vid sidan av statliga myndigheter, arbetar med frågan om att förebygga äktenskap mot den enskildes vilja.

På regional nivå är länsstyrelsernas arbete i många fall avgörande för att ett lokalt arbete kring unga som riskerar att bli gifta mot sin vilja ska kunna bedrivas på ett effektivt sätt. Länsstyrelsernas arbete har i vissa fall handlat om att organisera regionala resursteam med särskild kompetens i ämnet. Resursteam bestående av olika kompetenser framstår i kartläggningen som ett framgångsrikt sätt för att skapa samverkan mellan olika aktörer inom ett län eller en kommun.

Enligt kartläggningen sker mycket av det konkreta arbetet med att förebygga att unga blir gifta mot sin vilja på lokal nivå. Där är skolan en viktig aktör för att nå målgruppen unga. Elevhälsan kan spela en avgörande roll i att utveckla arbetet då de är etablerade inom skolans organisation, har en naturlig kontakt med eleverna och kan arbeta långsiktigt. Utifrån kartläggningen ser Ungdomsstyrelsen ett behov av att socialtjänst, polis, ungdomsmottagningar, barn- och ungdomspsykiatri, fritidsverksamheter och ideella organisationer samarbetar för att förebygga att unga blir gifta mot sin vilja.

Potentiella aktörer

De länsstyrelser som inte arbetar med frågan idag skulle kunna arbeta förebyggande för att förhindra att unga blir gifta mot sin vilja. Ungdomsstyrelsen ser det som angeläget att fler länsstyrelser än idag arbetar aktivt med frågan.

I kommunala verksamheter på lokal nivå kan undervisning i svenska för invandrare (sfi) och samhällsorientering för nyanlända användas för att nå målgruppen föräldrar. Andra möjliga aktörer i arbetet med föräldrar är förskolor, barnavårdscentraler och mödravårdscentraler. I arbetet med föräldrar lyfts också behovet av nya samarbetsformer mellan offentlig verksamhet och ideella organisationer och trossamfund. I kartläggningen framkommer att ideella organisationer och trossamfund i många fall kan ha lättare att få bra kontakt med föräldrarna. Samhället bör alltid ha det yttersta ansvaret i arbetet med att förebygga att unga blir gifta mot sin vilja, men ideella organisationer och trossamfund är viktiga aktörer vars kompetens bör tas tillvara i större utsträckning.

I Ungdomsstyrelsens kartläggning framkom att ungdomsmottagningarna möter unga som riskerar att bli gifta mot sin vilja men att de tillfrågade ungdomsmottagningarna upplevde att de varken hade tillräckligt med tid eller resurser för att arbeta mer riktat med frågan. I kartläggningen framkom även att fritidsgårdarna är en arena där ett mer aktivt arbete skulle kunna bedrivas. Detta skulle dock kräva utbildning av fritidsledare om äktenskap mot någons vilja.

3.1.2 Pågående insatser

Förebyggande arbete för att förhindra att unga blir gifta mot sin vilja är i Sverige starkt sammankopplat med arbetet kring hedersrelaterat våld och förtryck, vilket återspeglas i Ungdomsstyrelsens kartläggning. De flesta verksamheter som beskrivs i kartläggningen sätter in frågan om äktenskap mot den egna viljan i större sammanhang som exempelvis mänskliga rättigheter eller sex och samlevnad. En vinst med detta är att frågan om äktenskap mot den egna viljan införlivas under ett gemensamt paraply. Att arbeta med frågan utifrån en bred ingång, som fler kan relatera till, är något som lyfts som en framgångsfaktor i till exempel Norge. I kartläggningen framkommer också ett delvis motsatt resultat, att ett förebyggande arbete kring hedersproblematik och äktenskap mot den egna viljan vinner på att frågan har egna strategier och handlingsplaner. Det bästa är dock om dessa två processer får pågå parallellt för att nå och stödja målgrupperna så bra som möjligt.

Enligt kartläggningen arbetar många verksamheter med en blandning av metoder. Information kring lagar och samhällets ansvar, den enskildes rättigheter samt fakta om kroppen kompletteras ofta av metoder som syftar till reflektion kring egna normer och värderingar. Ungdomsstyrelsen anser dock att det finns ett stort behov av metodutveckling både i arbetet med enskilda utsatta individer och i det förebyggande arbetet.

3.1.3 Utvecklingsområden

Ungdomsstyrelsen har identifierat fyra områden som vi anser vara centrala för att utveckla och stärka det förebyggande arbetet med att förhindra att unga blir gifta mot sin vilja på nationell, regional och lokal nivå.

1. Förebyggande arbete med familjen som målgrupp

Metodutveckling av arbetet med familjen bör ske uppdelat i arbete med föräldrar och i arbete med familjen som helhet. Ett förebyggande arbete med föräldrar innebär att frågan behöver integreras inom ramen för befintliga verksamheter som exempelvis sfi, mödravårdscentraler, barnavårdscentraler, förskola, skola och socialtjänst. Det finns ett behov av ett samlat grepp kring vilka insatser som görs runt om i landet kopplat till hur väl de fungerar, samt av att systematiskt följa upp och utvärdera. Metodutveckling kring förebyggande arbete med familjen är av stor vikt då många aktörer menar att det är nödvändigt att arbeta med hela familjen och inte enbart med skydd och stöd till den unge som utsätts. I arbetet med föräldrar och familj är det dock viktigt att alltid ha den unges perspektiv och rättigheter i fokus.

2. Förebyggande arbete med unga som målgrupp

Utvecklingen av ett förebyggande arbete riktat mot unga har kommit längre än det riktat mot föräldrar. Det finns idag insatser av universell, selektiv och indikativ karaktär. Det är dock stora skillnader, både i form av stödsats och i hur utbredd kompetensen bland yrkesverksamma är. Behov av metodutveckling finns dels i form av ett långsiktigt förebyggande arbete med insatser som riktar sig till alla unga, dels i ett förebyggande arbete som riktar sig till unga i en identifierad riskgrupp. Till detta kommer ett förebyggande arbete som riktar sig till enskilda som har en mer akut problematik.

Generellt är det viktigt med fortsatt utbildning. Idag ges kompetenshöjande utbildningar både tvärsektoriellt och yrkesspecifikt av såväl områdesspecifika myndigheter, till exempel Skolverket, som av mer övergripande myndigheter, till exempel Ungdomsstyrelsen och länsstyrelserna. Detta arbete bör utvecklas.

3. Utvärdering och uppföljning

Hur väl de insatser som pågår förebygger hedersrelaterade problem eller problemet att unga blir gifta mot sin vilja är oklart då det oftast saknas utvärderingar och uppföljningar. Samtidigt finns det en stor efterfrågan på metoder och arbetsverktyg för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja, vilket leder till att många modeller sprids trots att de inte är utvärderade. Många statliga myndigheter stödjer idag förebyggande arbete för att förhindra att unga blir gifta mot sin vilja genom riktade bidrag till ideella föreningar. Dessa bidrag borde kompletteras med särskilda medel för utvärdering.

4. Olika tematiseringar av det förebyggande arbetet

Ungdomsstyrelsen menar att förebyggande metoder för att förhindra att unga blir gifta mot sin vilja bör utvecklas under flera olika övergripande teman som exempelvis mänskliga rättigheter, våld samt sex- och samlevnad. I Norge har utvecklingen av det förebyggande arbetet med att förhindra äktenskap mot någons vilja kommit långt under temat våld. I Sverige har det förebyggande arbetet i första hand utvecklats under teman som sex- och samlevnad och mänskliga rättigheter. Ungas våldsutsatthet är relativt osynligt i Sverige idag. I Ungdomsstyrelsens utredning *Gift mot sin vilja* framkommer att det är betydligt mer vanligt att unga som inte själva får välja framtida partner utsätts för hot, våld och kränkningar av närstående. Ungas våldsutsatthet måste bli mer synligt. Barn- och ungdomsperspektivet måste stärkas i de åtgärder som samhället utformar.

3.2 Förslagen

Utifrån kartläggningen lämnar Ungdomsstyrelsen förslag på metodutveckling och på hur ett långsiktigt förebyggande arbete kan byggas upp. Bland annat föreslås att äktenskap mot någons vilja kriminaliseras, att ett nationellt samverkansråd inrättas som ska arbeta med metodutveckling och uppföljning i det förebyggande arbetet samt att ett skandinaviskt nätverk kring frågan om äktenskap mot någons vilja upprättas. Ungdomsstyrelsen förslår även att myndigheten får ett långsiktigt uppdrag att utbilda i frågor som rör äktenskap mot någons vilja.

3.3 Spridning av resultaten

Arbetet med att sprida rapporten har precis inletts. Ungdomsstyrelsen har under januari och februari föreläst om rapporten för kvinnofridssamordnarna i Stockholms län samt för skolkuratorer i Skåne. Ungdomsstyrelsen har även föredragit rapporten under januari och februari för deltagarna på de återträffar som myndighetens utbildning *Hur kan vi förebygga våld mot unga kvinnor?* har haft för respektive kurs. Information om rapporten har också spridits till över 500 personer som medverkade i rapporten eller på annat sätt kan vara intresserade av dess innehåll. Ungdomsstyrelsen planerar att fortsätta sprida rapporten till berörda aktörer under våren.

4. Utbildningsinsatser

I enlighet med det fjärde deluppdraget arrangerade Ungdomsstyrelsen under hösten och vintern ett tjugotal utbildningsdagar och seminarier i samverkan med olika partner. Myndigheten samarbetade i den mån det var möjligt med länsstyrelser, kommuner och ideella organisationer. Både för att på det viset nå fler deltagare, men även för att förankra frågan om äktenskap mot någons vilja hos andra verksamheter och organisationer.

Myndighetens utbildningsinsatser har varit inriktade på förebyggande insatser och metoder i arbete med unga och föräldrar. Utbildningsinsatserna har bestått av endagsseminarier riktade till yrkesverksamma som kan möta unga, till exempel representanter för socialtjänst, skola, elevhälsa, polis, ungdomsmottagningar och mödravårdscentraler samt till kvinnojourer, trossamfund, etniska organisationer och andra ideella verksamheter.

Seminariernas huvudsakliga syfte var att informera, bistå med kunskap, lyfta upp frågeställningen på agendan samt bidra till att samverkan på lokal nivå kan komma till stånd. Sammanlagt deltog cirka 1 300 deltagare.

4.1.1 Föräldradiolog och familjekonflikter i Karlstad, Sundsvall, Umeå, Borås och Örebro

Under november och december genomförde Ungdomsstyrelsen endagsseminarier i fem kommuner. Kommunerna valdes ut med en ambition om geografisk spridning samt på grund av att de är kommuner som på olika sätt arbetat med frågan om mäns våld mot kvinnor under en längre tid. Fokus för endagsseminarierna var metodutveckling kring föräldradiolog och konflikthantering. Seminarierna arrangerades i samverkan med kommunerna och/eller länsstyrelserna på respektive ort. De flesta deltagarna kom från skolektorn (34 procent), socialtjänsten (25 procent) och den ideella sektorn (18 procent).

Varje utbildningstillfälle innehöll ett juridiskt pass för att deltagarna skulle få en uppfattning om vad lagar och konventioner säger om äktenskap samt vad lagen säger om tvång och våld i olika former. Anna Dahlbom, jurist och advokat på Lewis advokatbyrå föreläste på samtliga seminarier, med undantag för i Umeå där Sandra Atler, jurist på Ecpat Sverige, föreläste. Förutom föreläsningar i juridik innehöll seminarierna information om både förebyggande åtgärder och hur man skulle kunna agera vid akuta situationer när någon riskerar att bli gift mot sin vilja. Sonia Sherefay, integrationskonsult, pratade om föräldradiolog och vikten av att inkludera föräldrarna i samtal om äktenskap och barnuppfostran och att samtidigt vara tydlig med vad lagar och konventioner, till exempel FN:s konvention om barnets rättigheter, säger om vem som kan och får ingå äktenskap.

Azam Qarai från Linnamottagningen i Stockholm och Lasse Johansson från Gryning vård AB i Göteborg pratade om hur deras verksamheter arbetar med familjekonflikter och hur de alltid arbetar med ett ungdomsperspektiv. De var båda tydliga med att visionen ska vara att nå försoning men aldrig på bekostnad av den unge som är i behov av skydd. På eftermiddagen framfördes ett rollspel kring temat giftermål mot någons vilja av Pernilla Söderberg och Kristin Krabbe från socialtjänsten i Tensta samt skådespelaren Anders Berg. Utifrån rollspelet, som var utformat som en fallbeskrivning, fick seminariedeltagarna diskutera hur de utifrån sina yrkesroller skulle agerat och vad som borde göras i ett sådant eller liknande fall. I diskussionerna lyftes bland annat att yrkesverksamma som möter unga behöver mer kunskap, både övergripande och fördjupad, och att skolan och ideella organisationer kan spela en viktig roll för att hjälpa unga utsatta. Dagen avslutades med ett panelsamtal där föreläsarna reflekterade kring gruppdiskussionerna.

På dessa seminarier deltog totalt 385 personer, varav cirka 30 procent svarade på Ungdomsstyrelsens utvärdering. Utvärderingarna från seminariedagarna visar att 89 procent av deltagarna på de fem orterna ansåg att dagen inneburit ny kunskap för dem. Deltagarna var mycket nöjda med seminarierna och på en femgradig skala där 5 är högsta betyg och 1 är lägsta betyg, gav deltagarna dagen som helhet betyget 4,14. På frågan om vilken kunskap deltagarna skulle vilja ha mer av var det flera som lyfte vikten av att få veta mer om hur man kan arbeta med föräldrar i den här frågan. Att arbeta med föräldrar och familj anses som svårt men viktigt. Även verktyg för att arbeta med samverkan på ett konstruktivt sätt efterfrågades. Många påpekade dessutom att det var mycket information på kort tid och att alla föreläsare skulle behövt längre tid.

4.1.2 Hedersnormer och äktenskap i Stockholm och Göteborg

I december genomfördes även utbildningsdagar i Stockholm och Göteborg. Syftet med dagarna var att ge deltagarna kunskap om vilka lagar som kan användas när någon har blivit eller riskerar att bli bortgift mot sin vilja. Föreläsare var Sara Högdin från högskolan i Halmstad och Sandra Atler som är jurist hos organisationen Ecpat Sverige. Sara Högdin föreläste om vad den nya skollagen säger om undantag från skolundervisningen. Sandra Atler berättade om den svenska lagstiftning som berör äktenskap mot någons vilja och hur den förhåller sig till internationella konventioner. Målgruppen var socialtjänst, skol- och fritidspersonal samt ideella organisationer. Seminariet i Stockholm hade 73 deltagare och seminariet i Göteborg 109 deltagare. I Stockholm representerade deltagarna i första hand skelsektorn och socialtjänsten (27 procent vardera), följt av ideella verksamheter (23 procent). I Göteborg kom de flesta deltagarna från skelsektorn (42 procent), följt av socialtjänst (24 procent) och ideella verksamheter (18 procent). Seminariet i Stockholm arrangerades i samverkan med Stockholms stad och Länsstyrelsen i Stockholms län och för seminariet i Göteborg var Göteborg stad och Länsstyrelsen i Västra Götaland medarrangörer.

Deltagarna var generellt mycket nöjda med seminariet. Cirka 40 procent av deltagarna från de båda dagarna besvarade utvärderingen som visade att 87 procent av deltagarna ansåg att seminariet gett dem ny kunskap. På en femgradig skala, där 5 är högsta betyg och 1 är lägsta betyg, gav deltagarna dagen som helhet 4,16. I utvärderingen efterfrågade deltagarna mer konkreta metodtips på hur man kan arbeta förebyggande och verktyg till samverkan mellan olika instanser.

4.1.3 Seminarium kring Gift mot sin vilja på LSU Forum

För att nå ut med kunskap om äktenskap mot någons vilja till landets ungdomsorganisationer kontaktade Ungdomsstyrelsen Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer (LSU). Kontakten ledde till att LSU tog in frågan om äktenskap mot någons vilja som en programpunkt på LSU Forum i oktober. Seminariet hade formen av ett panelsamtal om frågan: Hur väljer jag min partner? Fokus låg på ungdomsorganisationernas ansvar och möjligheter att arbeta med frågan.

Under paneldebatten diskuterades bland annat:

- Är det av vikt att den organisation som dessa personer kommer i kontakt med är inriktad på hederskultur och äktenskap mot den egna viljan? Eller kan ett socialt sammanhang, gruppaktiviteter och umgängesstöd erbjudas av hela det civila samhället?
- På vilket sätt kan ungdomsorganisationer vara en del av det förebyggande arbetet kring äktenskap mot den egna viljan/hederskultur?

Panelen bestod av Susanne Namaani, verksamhetsledare på systerjouren Somaya, Kaspra Burns, projektledare på Värdebaserat ledarskap från Scouterna, Simon Svensson, barnrättspolitisk sekreterare på Rädda Barnens ungdomsförbund och Maria Billinger från Ungdomsstyrelsen.

Under seminariet konstaterades att frågan om äktenskap mot någons vilja hittills har burits av organisationer som inriktat sig på hedersrelaterad problematik, till exempel systerjouren Somaya. Organisationer som har bredare inriktningar, till exempel Scouterna och Rädda Barnens ungdomsförbund, har börjat inse att även de måste öka sin kompetens i frågan och ta in även denna problematik inom ramen för sin verksamhet. Det finns en vilja men mycket arbete kvarstår tills organisationer av mer generell karaktär har införlivat frågan i sitt bemötande av medlemmarna.

LSU Forum är främst en intern seminariedag som riktar sig till LSU:s medlemsorganisationer men arrangemanget är även öppet för externa personer. Det seminarium som Ungdomsstyrelsen deltog i hade cirka 20 deltagare från olika organisationer.

4.1.4 Seminarium kring Gift mot sin vilja i samarbete med Sios

För att nå ut till ytterligare ideella organisationer kontaktade Ungdomsstyrelsen även Samarbetsorgan för etniska organisationer i Sveriges (Sios). Syftet var att sprida kunskap om frågan om äktenskap mot den egna viljan till Sios medlemsföreningar samt att diskutera etniska organisationer som förebyggande aktörer, på egen hand och som komplement till andra samhällsaktörer. Resultatet blev ett samarrangemang mellan Ungdomsstyrelsen och Sios i form av ett seminarium i december på temat gift mot sin vilja. Dagen bestod av att Ungdomsstyrelsen presenterade utredningen *Gift mot sin vilja* samt myndighetens uppdrag, vilket följdes av en diskussion kring ämnet. De huvudfrågor som diskuterades var etniska föreningars kompetens och möjligheter att arbeta med frågan om äktenskap mot den egna viljan, hur samhället tar tillvara detta samt svårigheterna i att bedriva ett långsiktigt arbete i projektform.

Många av de etniska organisationerna som deltog i seminariet uppgav att de känner att samhället inte tillvaratar deras kompetens utan snarare bagatelliserar deras arbete. De etniska föreningarna upplever själva att de har unika möjligheter att nå framförallt föräldrar i ett förebyggande arbete i den här frågan. Vidare menar de att nya samverkansformer mellan offentliga aktörer och etniska organisationer bör skapas där deras kompetens tillvaratas i större utsträckning än idag.

På seminariet deltog cirka 30 personer från olika etniska organisationer i landet. Många uttryckte intresse av ett vidare samarbete med Ungdomsstyrelsen i arbetet med att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja.

4.1.5 Seminarium kring Gift mot sin vilja för tjejjourer

Tjejjourerna är ett annat exempel på ideella föreningar som Ungdomsstyrelsen arbetat med för att sprida kunskap om äktenskap mot någons vilja till. Tjejjourerna möter unga tjejer, både de som är under och de som är över 18 år. De når unga genom till exempel skolföreläsningar, via telefonjour och chatt-jour, vilket gör dem till en viktig målgrupp i att utveckla det förebyggande arbetet. Syftet med ett seminarium riktat till tjejjourerna var att utifrån det kompetensbehov som de själva identifierat fylla på med såväl teoretisk som praktisk kunskap.

Inför seminariet tog Ungdomsstyrelsen kontakt med Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks), Sveriges kvinno- och tjejjourers riksförbund (SKR) samt tjejjouren.se för att få en bild av vilket kompetensbehov tjejjourerna hade. I dessa kontakter framstod juridik och det personliga bemötandet som två viktiga utvecklingsområden. Utifrån dessa önskemål arrangerade Ungdomsstyrelsen en seminariedag i december som innehöll en presentation av utredningen *Gift mot sin vilja* och myndighetens uppdrag, ett juridiskt pass kring lagar och konventioner kopplat till problematiken om äktenskap mot den egna viljan, erfarenheter från Romska tjejjourens arbete samt en workshop om bemötande och stödjande arbete i en hederskontext.

Föreläsare var advokat Anna Dahlbom från Lewis advokatbyrå, Priscilla Blomerus från Romska tjejjouren samt Joanna Mellqvist och Talajeh Nasiri från Linnamottagningen, Kvinnors nätverk.

Seminarieret besöktes av 16 deltagare från nio jourer i fem olika städer. Deltagarna var mycket nöjda med dagen och i utvärderingen fick dagen som helhet 4,4 i betyg på en femgradig skala, där 1 är lägsta betyg och 5 är högsta betyg. Deltagarna frågade i utvärderingen efter mer information om heder generellt och fler konkreta tips på hur man kan bemöta unga som är oroliga för äktenskap mot den egna viljan.

4.1.6 Seminarium för praktiker i Malmö på temat: Tvång och sårbarhet – om gängkriminalitet bland unga killar uppväxta i hederskulturer

Seminarieret genomfördes i december i samarbete med kvinnofridssamordnaren i Malmö och hade formen av ett arbetsseminarium med syfte att vara en startpunkt för Malmös fortsatta arbete med frågan. Under dagen presenterade Ungdomsstyrelsen rapporten *Gift mot sin vilja* och det nuvarande regeringsuppdraget. Eva Ohlsson från Skruvprojektet² berättade om sitt arbete med killar som offer och förövare. Hon tog upp frågor som identitet, livsvillkor och kyskhetskultur kopplat till gängkriminalitet och kopplade även detta till frågan om äktenskap mot den egna viljan. Seminarieret avslutades med att deltagarna fick diskutera följande frågor: Vad känner jag igen utifrån min egen verksamhet? Vilka utmaningar kan jag identifiera utifrån min egen verksamhet? Vad anser jag att *någon* borde göra?

Efter lunch samlades en grupp som representerade olika förvaltningar samt ideella organisationer för att summera förmiddagen och prata om hur de kan arbeta vidare med frågan i Malmö stad. Tankar kring de frågor som diskuterades i slutet av seminarieret samlades in och togs om hand av kvinnofridssamordnaren i syfte att sammanställa resultatet. Ungdomsstyrelsen valde att inte göra någon utvärdering bland deltagarna utan avser att utvärdera processen som sådan. Tanken var att resultatet skulle följas upp av samma grupp i januari och vara grund för ett eventuellt fortsatt arbete inom Malmö stad med Ungdomsstyrelsen som samarbetspartner.

På seminarieret deltog 158 personer från Länsstyrelsen i Skåne, polismyndigheten samt kommunala och ideella verksamheter.

² För mer information se www.skruvprojektet.se.

4.1.7 Hedersrelaterade konflikter och tvärkulturell konfliktmedling i Danmark

Ett seminarium hölls i december med Farwha Nielsen, från verksamheten Etnisk kvinde consult i Danmark, för att ge en bild av hur de har arbetat med tvärkulturell konfliktmedling i familjer med hedersstruktur. Syftet var att bjuda in yrkesgrupper som arbetar med unga och föräldrar från hedersstrukturer. Dagen innehöll föreläsningar och diskussioner kring:

- hantering av hedersrelaterade konflikter i Danmark
- introduktion av tvärkulturell konfliktmedling
- praktisk tillämpning av tvärkulturell konfliktmedling
- tvärsektoriellt samarbete och problem.

Seminarieret hade 42 deltagare från statliga myndigheter, socialtjänst, skola och ideella organisationer. Trots att deltagarna hade fått information om att seminarieret skulle vara på danska var det många som hade stora problem att förstå föreläsaren. I övrigt tyckte dock deltagarna att det var en väldigt bra och intressant dag. På en femgradig skala, där 5 är högsta betyg och 1 är lägsta betyg, gav deltagarna dagen som helhet 4,4 i betyg.

4.1.8 Stadsdelsdialogens utbildningar i samarbete med Ungdomsstyrelsen

Ungdomsstyrelsen samarbetar sedan en tid tillbaka i frågan om att förebygga mäns våld och hedersrelaterat våld med fem så kallade utsatta stadsdelar: Rinkeby och Kista i Järvaområdet i Stockholm, Angered i Göteborg samt Rosengård och Södra innerstaden i Malmö. I samband med regeringsuppdraget Gift mot sin vilja tog Ungdomsstyrelsen kontakt med de ideella föreningar som ingår i stadsdelsdialogen för att höra om de var intresserade av att tillsammans med Ungdomsstyrelsen genomföra utbildningar om äktenskap mot den egna viljan, vilket de var.

Kista folkhögskola, som är den enda muslimska folkhögskolan i Sverige, anordnade ett läger för praktiserande muslimer under en vecka i augusti. Cirka hundra personer deltog. Ungdomsstyrelsen föreläste om utredningen *Gift mot sin vilja* och en imam predikade vikten av att unga över 18 år själva får välja vem de ska gifta sig med utan tvång av föräldrar eller släkt.

ABF Rinkeby har tillsammans med Rädda Barnen arrangerat studiecirkel för unga, där ungdomarna själva tagit reda på vad lagen säger om äktenskap. Grupperna har diskuterat hur de själva ser på äktenskap och hur deras egen livssituation ser ut när det gäller val av partner. I december presenterade ungdomarna resultatet för cirka 35 åhörare i form av föräldrar och ideella föreningar. Sammanlagt deltog 45 personer under dagen.

Räddningsmissionen och Fryshuset, som är två av de deltagande organisationerna i Angered stadsdelsdialog, anordnade en heldagsutbildning i oktober på Världskulturmuseet i Göteborg. Dagen innehöll forumteater, föreläsningar och panelsamtal om äktenskap mot någons vilja. Sammanlagt deltog 50 personer varav de flesta var yrkesutövande.

Stadsdelen Rosengård i form av ABF, kommunens Förebyggande och fritidsverksamhet³, Sofielunds folkhögskola och Svensk-iranska föreningen anordnade en heldagsutbildning i december om giftermål mot någons vilja. Dagen innehöll teater, utställning och föreläsningar och riktade sig framförallt till föreningslivet. Deltagarna betonade vikten av att lyfta fram det lokala föreningslivets kunskaper om frågor kring äktenskap, våld och social kontroll. Seminariet hade 60 deltagare.

Stadsdelen Södra innerstaden genomförde i samverkan med föreningar som Svensk-iranska föreningen och Sofielunds folkhögskola även de en utbildningsdag i december på temat gift mot sin vilja. På seminariet deltog 50 personer som bland annat kom från lokala idrotts- och kulturföreningar. Ungdomsstyrelsen deltog i ett panelsamtal om våld och äktenskap mot någons vilja med representanter från kvinnofridsprogrammet, socialtjänsten, skolan och en ungdomsmottagning.

4.1.9 Seminarier i samverkan med trossamfund

Ungdomsstyrelsen initierade och utvecklade en utbildningssamverkan med aktörer från olika trossamfund. Nämnden för statligt stöd till trossamfunden (SST) ingår i myndighetsnätverket och Ungdomsstyrelsen medverkade i november med ett seminarium vid SST:s råds- och nämndemöte kring frågan att förebygga att unga blir gifta mot sin vilja. Vid seminariet deltog 25 personer från de statsbidragsmottagande trossamfunden där de fick en presentation av kartläggningen *Gift mot sin vilja* samt åtgärderna i regeringens handlingsplan och Ungdomsstyrelsens pågående arbete.

Frågan om de kristna samfundens roll för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja lyftes under hösten i samverkan med Sveriges kristna råd (SKR). En samordnande projektledare från SKR beredde frågan och planerade för ett seminarium tillsammans med en referensgrupp bestående av representanter från olika kyrkor. Ungdomsstyrelsen och projektledaren från SKR deltog vid rådets ordinarie styrelsesammanträde i december för att informera om satsningen och det kommande seminariet.

I januari 2011 genomfördes ett seminarium med syfte att fördjupa frågan och utbyta erfarenheter kring arrangerade äktenskap. Seminariet vände sig till personer som på nationell eller lokal nivå arbetar med äktenskaps- och samlevnadsfrågor inom kyrkorna, de som centralt kommer i kontakt med vigselförrättare och själasörjare samt representanter för trossamfundens ungdomsförbund.

³ Förebyggande och fritidsverksamheten i Rosengård omfattar drog- och brottsförebyggande arbete, trygghetsarbete och fritidsverksamhet.

Vid seminariet, som samlade 35 personer, medverkade Ungdomsstyrelsen med presentationer av rapporterna *Gift mot sin vilja* och *Av egen vilja*. Sandra Adler, jurist vid Ecpat Sverige, föreläste om juridiska perspektiv och monsignore Jorge de Salas från Stockholms katolska stift, talade om äktenskapets historia i Europa samt om Katolska kyrkans syn på äktenskapet och hur annulleringsprocesser kan gå till. En träff med referensgruppen är inplanerad för att följa upp de tankar och förslag som kom fram vid seminariets grupparbeten och plenumdiskussion.

Ungdomsstyrelsen har också haft kontakter med bildningsförbund, med hemvist i de olika trossamfundet, om olika utbildningsinsatser. Ett beredande möte kring möjliga utbildningsinsatser skedde under oktober månad med Botkyrka folkhögskola (huvudman: lokala församlingar inom Svenska missionskyrkan och Syrisk ortodoxa kyrkan) och Kista folkhögskola (huvudman: olika muslimska organisationer). Mötet pekade på att det är viktigt att fokusera på unga och på föräldrar men också på behov av att föra samtal där olika erfarenheter får komma fram.

Kista folkhögskola arrangerade i december ett rundabordssamtal om äktenskap och rätten att själv få välja sin partner. Syftet med samtalet var bland annat att låta muslimer själva diskutera hur man kan förhålla sig och agera utifrån familjerätten, en muslimsk hållning och myndigheternas satsning. Ungdomsstyrelsen medverkade med information om kartläggningen *Gift mot sin vilja*. Vid rundabordssamtalet deltog 10 personer - företrädesvis från folkhögskolor, studieförbund, kvinnofridsarbete och imamer.

Folkhögskolan arrangerade ett uppföljande möte i januari 2011 med Ajmal Masroor från England och författare till boken *10 things you should now about marriage*. Botkyrka folkhögskola kommer att genomföra rundabordssamtal under våren 2011. Samtal har även förts med studieförbunden Bilda, Sensus och Ibn Rushd i Stockholm om att genomföra gemensamma utbildningsinsatser.

4.1.10 Ungdomsstyrelsens rikskonferens

Vid Ungdomsstyrelsens rikskonferens handlade ett av seminarierna om temat äktenskap mot någons vilja. På seminariet presenterades Ungdomsstyrelsens utredning *Gift mot sin vilja* och den då kommande utredningen *Av egen vilja*. Elisabet Modée, departementssekreterare vid Integrations- och jämställdhetsdepartementet, berättade om den svenska handlingsplanen för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja. Dessutom föreläste Ahmad Ghanizadeh från Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet i Norge om deras arbete mot tvångsäktenskap. Seminariet hade 92 deltagare. På en fyragradig skala, där 4 var högsta betyg fick seminariet 2,45 i utvärderingen. Många av deltagarna uttryckte att seminariet var intressant men att de hade hoppats på mer konkreta metoder som kan användas i mötet med unga.

4.1.11 Sammanfattande kommentarer

Ungdomsstyrelsen lyckades på kort tid nå ut till en stor mängd personer med utbildningsinsatserna. Utbildningarna fick generellt höga betyg och nådde ut till de målgrupper myndigheten önskade. Utvärderingarna visade att deltagarna hade fått ny kunskap inom området, men också att mer kunskap behövs. Utbildningarna var övergripande och många efterfrågade mer tid och djupare kunskap om till exempel lagar och familjearbete. Flera av utbildningarna dokumenterades i form av artiklar skrivna av frilansjournalisten David Berjlund. De tio artiklarna finns publicerade på Ungdomsstyrelsens webbplats och ett urval av artiklarna bifogas i bilaga 3. Exempel på inbjudningar och program till seminarierna bifogas i bilaga 2.

5. Erfarenheter och förslag

I detta avslutande kapitel sammanfattar Ungdomsstyrelsen de erfarenheter som dragits utifrån arbetet med regeringsuppdraget. Utifrån detta lämnar vi slutligen förslag på ytterligare insatser för att utveckla det förebyggande arbetet inom området äktenskap mot någons vilja.

5.1 Sammanfattade erfarenheter

5.1.1 Våld som tematisering

Arbetet med att förebygga att unga blir gifta mot sin vilja har hittills inte kopplats till ungas utsatthet för våld. Än så länge har det istället utvecklats under teman som mänskliga rättigheter och sex- och samlevnad. Ungas våldsutsatthet är i dagsläget relativt osynlig i Sverige. Ungdomar lyfts som vittnen till våld och utövare av våld men väldigt sällan som utsatta för våld.⁴ I Ungdomsstyrelsens rapport *Gift mot sin vilja* (2009) framkommer att unga som lever med begränsningar och villkor kopplat till val av partner eller äktenskap i större utsträckning än unga som inte lever med dessa begränsningar eller villkor, blir utsatta för våld av nära anhörig. Att arbetet med att förebygga äktenskap mot någons vilja innefattas inom ramen för arbetet med ungas våldsutsatthet kan leda till att alla inkluderas, då våld är något som berör alla. Våld är ett nytt tematiskt område när det kommer till utvecklingen av det förebyggande arbetet för att förhindra att unga blir gifta mot sin vilja som Ungdomsstyrelsen anser borde utvecklas vidare.

5.1.2 Utvärdering och uppföljning

I Ungdomsstyrelsens rapport *Av egen vilja* (Ungdomsstyrelsen 2010b) framkom att de metoder som använts i det förebyggande arbetet för att förhindra att unga blir gifta mot sin vilja i princip inte hade utvärderats. I Brottsförebyggande rådets (Brå 2010) uppföljning av regeringens *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer* (rskr 2007/08:39) poängteras också att de projektmedel som fördelats av länsstyrelserna till projekt med fokus på hedersrelaterat våld och förtryck i mycket liten utsträckning följts upp. Denna bild förstärks i Institutet för utveckling av metoder i socialt arbetes (IMS) rapport *Insatser mot hedersrelaterat våld – resultatutvärdering i andra länder* (IMS 2006). I rapporten konstateras att det endast finns enstaka studier i de studerade länderna: Danmark, Norge, Holland, Frankrike och Storbritannien, som redovisar resultaten eller effekterna av olika insatser och arbetsmetoder som ska förebygga hedersrelaterat våld och förtryck (2006).

⁴ För mer utförlig diskussion kring brister i perspektivet på ungas våldsutsatthet se *Av egen vilja* (2010) s 145-146

Det finns ett uppenbart behov av utvärdering och uppföljning för att identifiera, och sprida, lyckade metoder i arbetet mot äktenskap mot någons vilja. Såväl effektutvärderingar och processutvärderingar är viktiga i arbetet med att driva på metodutvecklingen kring frågan äktenskap mot någons vilja. Att utvärdera en verksamhet eller projekts effekt kan dock vara svårt då arbetet med till exempel unga som är utsatta ofta behöver pågå under en mycket lång tid.

5.1.3 Familjearbete

I arbetet med regeringsuppdraget har Ungdomsstyrelsen inom alla deluppdrag uppmärksammat efterfrågan på mer kunskap om giftermål mot någons vilja och bättre metoder för att arbeta med och nå ut till familjer och föräldrar. Att arbeta med familjen, som ofta är den grupp som utövar hot och påtryckningar om äktenskap gentemot unga, anses av många som nödvändigt men mycket svårt. Arbetet med familjen handlar dels om arbete med föräldrar, dels om arbete med familjen som helhet. Det förebyggande arbetet med föräldrar och familjen behöver ske på olika preventionsnivåer och det är därför viktigt att olika aktörer involveras. Skola och socialtjänst är aktörer som kan arbeta, och som till viss del redan arbetar, med föräldrar och familjer. Trossamfund, svenskundervisning för invandrare (sfi) och etniska organisationer kan vara också möjliga aktörer i det förebyggande arbetet med föräldrar. Även förskolor, mödravårdscentraler och barnavårdscentraler är potentiella aktörer som, med mer utbildning och ökad kompetens, kan arbeta förebyggande med föräldrar och familjer.

Att lägga fokus på de som utsätter istället för de som utsätts för hot eller våld är nödvändigt för att få utsattheten att upphöra. Ungdomsstyrelsen har under 2010 arbetat med att lägga fokus på manlighet och unga män då det till största delen är män som utövar våld i samhället. Detta har skett inom ramen för regeringsuppdraget om insatser för att förebygga mäns våld mot unga kvinnor och hedersrelaterat våld (Ungdomsstyrelsen 2011a).

I Brås rapport *Mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer – slutredovisning av ett regeringsuppdrag* (2010) påpekas att det i arbetet med handlingsplanen lagts mer fokus på våldsutövarna under 2010 än under tidigare år, vilket anses som positivt. Arbetet med att förhindra mäns våld mot kvinnor blir haltande om det inte riktar sig till de som utövar våld. På samma sätt blir arbetet med frågan om äktenskap mot någons vilja haltande om man inte arbetar till de som utövar påtryckningar och hot om giftermål mot någons vilja.

5.1.4 Kunskap, information och samverkan

Kunskapsnivån bland praktiker runt om i landet har visat sig vara mycket varierande. Inom vissa verksamheter finns god kunskap om problematiken kring äktenskap mot någons vilja, medan den på andra håll är mer bristfällig. Många av de personer som Ungdomsstyrelsen varit i kontakt med i arbetet med regeringsuppdraget har efterfrågat mer kunskap om ämnet. Vi ser alltså att det finns behov av mer kunskapsstärkande insatser och informationsinsatser framöver, till såväl ideella som offentliga aktörer.

Då frågan berör många olika instanser finns även ett stort behov av samverkan. En utsatt tjej eller kille kan behöva hjälp av såväl skola som socialtjänst och polis. Det finns därmed ett behov av att utarbeta bra samverkansformer på lokal, regional och nationell nivå. Ungdomsstyrelsen ser skolan som en mycket viktig aktör i det förebyggande arbetet med frågan om äktenskap mot någons vilja. Skolan möter alla barn och unga och här finns utrymme att arbeta förebyggande genom till exempel elevhälsan samt sex- och samlevnadsundervisningen. Även ideella organisationer är viktiga aktörer i det förebyggande arbete. I och med arbetet med projektet Stadsdelsdialogen har Ungdomsstyrelsen kommit i kontakt med flera ideella aktörer med kompetens och kunskap kring frågor som rör äktenskap mot någons vilja. Aktörerna i projektet har förmågan att nå ut till både unga och föräldrar och Ungdomsstyrelsen anser att det är viktigt att samarbetet med de ideella verksamheterna och stadsdelarna i projektet fortsätter. Något som dock skulle kräva vidare uppdrag och finansiering.⁵

5.1.5 Ungdomspolitiskt perspektiv

Den svenska ungdomspolitiken är formulerad som en kunskapsbaserad och sektorsövergripande politik där målet är att unga mellan 13 och 25 år ska ha verklig tillgång till inflytande och välfärd (prop. 2004/05:2). Ungdomspolitiken och all offentlig verksamhet för unga utgår från fyra grundläggande perspektiv:

- självständighetsperspektivet
- rättighetsperspektivet
- mångfaldsperspektivet
- resursperspektivet.

Dessa är inte formulerade i mål – utan utgör förhållningssätt som är grundläggande för hur politiken och i sin tur insatser ska bedrivas inom de myndigheter vars verksamhetsområden berör unga.

Samtliga perspektiv talar för att samhället måste agera för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja. Samhället måste förbättra sina insatser för att ungas utsatthet för fysiskt och psykiskt våld ska minska och skapa lika rättigheter och möjligheter för alla. I regeringens strategi för ungdomspolitiken från 2009 lyftes särskilt att samhällets institutioner har ansvar för att motverka och förebygga utanförskap bland unga. I det ingår att motverka ungas utsatthet för våld och förtryck (rskr 2009/10:53).

⁵ Mer information om Stadsdelsdialogen finns i rapporten *Agera och förebygg. Förebygg våld mot unga kvinnor* (Ungdomsstyrelsen 2011a).

Då det i stor utsträckning är unga som riskerar att utsättas för äktenskap mot den egna viljan är Ungdomsstyrelsens roll i arbetet med frågan mycket relevant. Ungdomsstyrelsen arbetar också med en mängd olika yrkesgrupper på lokal nivå och har erfarenhet av att främja samverkan mellan lokala aktörer, vilket är viktigt i arbetet med att förebygga äktenskap mot någons vilja och som få andra myndigheter gör. Det har också visat sig att mycket av den statistik och kunskap kring våldsutsatthet som finns sällan explicit lyfter fram unga. Det är myndighetens uppfattning att ett tydligt ungdomspolitiskt perspektiv är nödvändigt i fortsatta satsningar på det våldsförebyggande arbetet.

5.2 Förslag

5.2.1 Tidigare förslag

I rapporten *Av egen vilja* (Ungdomsstyrelsen 2010b) lämnade Ungdomsstyrelsen åtta förslag på vidare insatser för metodutveckling och på hur ett långsiktigt arbete kan byggas upp kring frågan om äktenskap mot någons vilja. Ungdomsstyrelsen föreslår där att:

- äktenskap mot någons vilja ska kriminaliseras.
- utbildningar och förebyggande insatser för att förhindra att unga blir gifta mot sin vilja blir en ordinarie del av Ungdomsstyrelsens sektorsövergripande arbete med att förbättra ungas livsvillkor.
- Ungdomsstyrelsen får ett fortsatt och utvecklat uppdrag att samordna myndigheter i ett mer beständigt samverkansråd med uppgift att arbeta med metodutveckling, utvärdering och uppföljning i det förebyggande arbetet med unga respektive föräldrar. Respektive aktör i samverkansrådet bör få i uppdrag av regeringen att delta.
- Ungdomsstyrelsen får i uppdrag att i samråd med Nämnden för statligt stöd till trossamfund (SST) utarbeta en samhällsorienterande utbildning som ska erbjudas vigselförrättare som verkar i Sverige men som har fått sin utbildning i något annat land. Ungdomsstyrelsen föreslår att genomgången utbildning blir ett villkor för att Kammarkollegiet ska tilldela vigselrätt till en vigselförrättare.
- Ungdomsstyrelsen får i uppdrag att i samråd med Skolverket utarbeta ett metodmaterial för hur man kan arbeta med frågan om äktenskap mot den egna viljan i introduktionsutbildningen för nyanlända elever. Detta ska ske inom ramen för gymnasieskolans individuella program (Ivik). Skolverket bör även ges i uppdrag att genomföra kompetenshöjande insatser riktade till lärare som arbetar med nyanlända ungdomar.
- Ungdomsstyrelsen får i uppdrag att utveckla ett metodmaterial för att diskutera frågan om äktenskap mot den egna viljan inom ramen för svenskundervisning för invandrades (sfi) verksamhet och samhällsorientering för nyanlända flyktingar och invandrare samt att sprida det.

- Sveriges ambassader får i uppdrag att tillhandahålla information till svenska medborgare i utlandet om vilket stöd ambassaderna kan erbjuda om en person utsätts för, eller riskerar att utsättas för, äktenskap mot sin vilja.
- ett skandinaviskt nätverk kring förebyggande arbete för att förhindra att unga blir gifta mot sin vilja upprättas. Dessutom bör samarbetet mellan de skandinaviska länderna även inkludera ett kompletterande konsulärt samarbete i frågor kring hedersproblematik och äktenskap mot den egna viljan.

I rapporten *Förstudie om en webbplats* (Ungdomsstyrelsen 2011b) föreslår Ungdomsstyrelsen att:

- Ungdomsstyrelsen får i uppdrag att skapa och administrera en webbplats med specifik information om giftermål mot den egna viljan.

Flera av dessa förslag berör Ungdomsstyrelsen, men det är insatser som kräver nya uppdrag och finansiering.

5.2.2 Nytt förslag

Utifrån Ungdomsstyrelsens tidigare förslag och erfarenheter lämnar vi i denna slutrapport ytterligare ett förslag på hur arbetet med att förebygga att unga blir gifta mot sin vilja skulle kunna utvecklas ytterligare.

Metodutvecklingscentrum

Som tidigare nämnts framkommer det i både Ungdomsstyrelsens rapport *Av egen vilja* (2010) och Brås utvärdering av regeringens handlingsplan om mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer (Brå 2010), att det saknas utvärdering och uppföljning av metoder som används för att förebygga äktenskap mot någons vilja samt hedersrelaterat våld och förtryck. Ungdomsstyrelsen har även i slutrapporten *Agera och förebygg* (Ungdomsstyrelsen 2011a), om tre års utbildningsinsatser i syfte att förebygga mäns våld mot unga kvinnor inklusive hedersrelaterat våld och förtryck, dragit slutsatsen att ett mer omfattande utvärderingsarbete av olika projekt och satsningar är nödvändigt för att metodutveckling och ett långsiktigt förebyggande arbete ska kunna äga rum.

Utifrån förslaget om att upprätta ett nationellt samverkansråd i *Av egen vilja* (Ungdomsstyrelsen 2010b), föreslår nu Ungdomsstyrelsen att regeringen ger myndigheten i uppdrag att inrätta ett metodutvecklingscentrum baserat på utvärderad kunskap för att ytterligare stärka detta arbete.

Metodutvecklingscentrumets syfte är att:

- kartlägga och samla utvärderingar från olika projekt
- ta del av internationell och nationell forskning
- identifiera metodutvecklingsområden
- sprida erfarenheter av olika metoder.

Till centrumet ska en forskar- och praktikergrupp knytas som ska fungera rådgivande för metodutvecklingsarbetet. Myndighetens arbete med ett metodutvecklingscentrum får även en naturlig referensgrupp i det tidigare föreslagna samverkansrådet. Centrumet ska ta fram metodpublikationer och översikter inom kunskapsfältet samt arrangera spridningsseminarier av olika slag. Genom att samla metodutvecklingscentrumet och den nationella webbplats som Ungdomsstyrelsen lämnar förslag om i *Förstudie om en webbplats* (Ungdomsstyrelsen 2011b) på myndigheten, kan den kunskap som metodutvecklingscentrumet producerar lätt publiceras och spridas via webbplatsen. I arbetet ingår att skapa en överblick av såväl internationella, nationella, regionala som lokala projekt och utvärderingar. I uppgiften bör det även ingå att stimulera utveckling av resursteam och samverkansgrupper på både regional och lokal nivå.

På Ungdomsstyrelsen finns sedan tidigare erfarenheter av att sammanställa och sprida information om metoder. Till exempel har temagruppen Unga i arbetslivet, som är en av fem temagrupper inom Europeiska socialfonden (ESF) i Sverige under programperioden 2007-2013, sitt kansli på myndigheten. Temagruppen arbetar med att samla in, systematisera och sprida erfarenheter och metoder från projekt, finansierade av ESF, som arbetar med ungas etablering på arbetsmarknaden. Projekten inom ESF har alla en utvärderare knuten till sig som kontinuerligt följer projektet. Temagruppen sammanställer information och utvärderingsresultat på sin webbplats och sprider även kunskap i de publikationer som handlar om metoderna som används i projekten. Det metodutvecklingscentrum som Ungdomsstyrelsen föreslår kring äktenskap mot någons vilja skulle kunna arbeta på ett liknande sätt.

Kostnaden för metodutvecklingscentrumet beräknas till 1 050 000 kronor för ett första år.

6. Referenser

6.1 Tryckta källor

Brottsförebyggande rådet (2010). *Mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer – slutredovisning av ett regeringsuppdrag*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (2006). *Insatser mot hedersrelaterat våld – resultatutvärdering i andra länder*. Sammanställning av rapporten Insatser mot æresrelateret våld. Stockholm: Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete.

Integrations- och jämställdhetsdepartementet (IJ 2010/750/UF). *Uppdrag till Ungdomsstyrelsen om insatser för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja*.

Proposition 2004/05:2. *Makt att bestämma – rätt till välfärd*.

Regeringens skrivelse 2007/08:39. *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*.

Regeringens skrivelse 2009/10:53. *En strategi för ungdomspolitik*.

Regeringens skrivelse 2009/10:229. *Handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja*.

Ungdomsstyrelsen (2009). *Gift mot sin vilja*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2010a). *Rätt att välja. Samhällsinformation för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2010b). *Av egen vilja – en kartläggning av förebyggande arbete och metoder för att förhindra och förebygga att unga blir gifta mot sin vilja*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2010c). *Rätt att välja kärlek – om att bli gift mot sin vilja*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2010d). *Får jag gifta mig med vem jag vill*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2011a). *Agera och förebygg. Förebygg våld mot unga kvinnor*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2011b). *Förstudie om en webbplats – för att förhindra att unga blir gifta mot sin vilja*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

6.2 Elektroniska källor

Dina rättigheters webbplats: www.dinarattigheter.se

Skruvprojektets webbplats: www.skruvprojektet.se

Ungdomsmottagningen på nätet webbplats: www.umo.se

7. Bilagor

1. Regeringsuppdraget
2. Exempel på inbjudningar och program
3. Urval av artiklar

Regeringsbeslut 2

2010-04-22

IJ2010/750/UF

Integrations- och jämställdhetsdepartementet

Ungdomsstyrelsen

Box 17801

118 94 Stockholm

UNGDOMSSTYRELSEN INKOM	
2010 -05- 10	
Dnr:	131-819/10
Handl:	P NILSSON

Uppdrag till Ungdomsstyrelsen om insatser för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja

1 bilaga

Regeringens beslut

Regeringen uppdrar åt Ungdomsstyrelsen att genomföra insatser som kan förebygga och förhindra att unga mellan 13 och 25 år blir gifta mot sin vilja. I uppdraget ingår även att genomföra insatser för dem som genom hot och våld tvingas ingå äktenskap mot sin vilja. Uppdraget ska utföras i enlighet med *bilagan*.

Uppdraget består av fyra delar:

- (1) etablera ett myndighetsnätverk,
- (2) utarbeta information till relevanta målgrupper,
- (3) kartläggning av förutsättningarna för långsiktigt förebyggande arbete och behov av metodutveckling, samt
- (4) utbildningsinsatser riktad till anställda inom myndigheter och kommuner.

Uppdraget som helhet ska vara genomfört senast den 31 december 2010. Ungdomsstyrelsen ska senast den 15 februari 2011 lämna en slutrapport om hur uppdraget har genomförts tillsammans med en bedömning av utvecklingsbehov till Regeringskansliet (Integrations- och jämställdhetsdepartementet). I denna ska antalet utbildningar och antalet deltagare redovisas. Slutrapporten ska även innehålla en ekonomisk redovisning av hur medlen har använts.

Ungdomsstyrelsen ska därutöver redovisa:

- uppdraget att utarbeta information till relevanta målgrupper (del 2) i en skriftlig delrapport till Regeringskansliet (Integrations- och jämställdhetsdepartementet) senast den 1 september 2010,

- kartläggningen av förutsättningarna för långsiktigt förebyggande arbete och behov av metodutveckling (del 3) i en skriftlig delrapport till Regeringskansliet (Integrations- och jämställdhetsdepartementet) senast den 15 december 2010.

Ärendet och skälen för regeringens beslut

I 4 kap. 2 § äktenskapsbalken slås fast att de som ska ingå äktenskap ska vara närvarande samtidigt vid vigseln. De ska var för sig, på fråga från vigselförrättaren, ge till känna att de samtycker till äktenskapet. Om det inte har gått till på detta sätt är vigseln ogiltig. Att parterna som ingår äktenskap samtycker till äktenskapet är således en grundläggande förutsättning för vigselns giltighet.

Enligt regeringens strategi för ungdomspolitik (skr. 2009/10:53) ska offentliga insatser stödja ungas möjligheter till självständighet och oberoende. Att stärka ungas egenmakt och självständighet handlar om att motverka företeelser som begränsar individens handlingsutrymme, till exempel utsatthet för våld, förtryck, diskriminering, fördomar och stereotypa könsroller.

Den 15 november 2007 fattade regeringen beslut om en handlingsplan mot mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck och våld i samkönade relationer (skr. 2007/08:39). En av åtgärderna som aviserades i handlingsplanen var att genomföra en kartläggning av arrangerade äktenskap mot någons vilja (åtgärd 54). Kartläggningen, som utfördes av Ungdomsstyrelsen och rapporterades den 1 juni 2009, är bakgrunden till att regeringen ger detta uppdrag till Ungdomsstyrelsen.

Regeringen avser att genom ändring av regleringsbrev för budgetåret 2010 avseende anslag 3:1 Särskilda jämställdhetsåtgärder inom utgiftsområde 13, öka anslagsposten 11 Särskilda jämställdhetsåtgärder – del till Ungdomsstyrelsen med 4 700 000 kronor för detta uppdrag. Finansieringen sker genom att anslagsposten 12 Jämställdhetsinsatser efter regeringsbeslut minskas med motsvarande belopp.

På regeringens vägnar

Nyamko Sabuni

Elisabet Modée

Kopia till:

Finansdepartementet/BA
Brottsoffermyndigheten
Brottsförebyggande rådet
Länsstyrelserna
Migrationsverket
Rikspolisstyrelsen
Statens folkhälsoinstitut
Statens skolverk
Skatteverket
Socialstyrelsen
Sjukvårdsrådgivningen SVR AB
Sveriges Kommuner och Landsting

Integrations- och jämställdhetsdepartementet

Riktlinjer för uppdrag om insatser för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja

Syftet och mål

Syftet med uppdraget är att öka kunskapen om och förbättra insatserna för de unga som riskerar att bli gifta mot sin vilja samt för dem som faktiskt blir gifta mot sin vilja. Målet är att förebygga och förhindra att unga far illa.

Målgrupper

- Unga mellan 13 och 25 år som riskerar att tvingas in i äktenskap.
- Unga mellan 13 och 25 år som blir tvingade in i äktenskap.
- Föräldrar som tvingar sina barn att gifta sig.
- Personal inom statliga, kommunala och ideella verksamheter som har unga som målgrupp.
- Berörda myndigheter: länsstyrelserna, Statens skolverk, Socialstyrelsen, Skatteverket, Rikspolisstyrelsen, Brottsoffermyndigheten, Brottsförebyggande rådet, Statens Folkhälsoinstitut och Migrationsverket.

Bakgrund

Ungdomsstyrelsen hade under 2008–2009 ett uppdrag att kartlägga förekomsten av arrangerade äktenskap mot en parts vilja (IJ2008/579/UF). Kartläggningen skulle också beskriva den kompetens som finns inom området hos berörda myndigheter samt identifiera kunskapsluckor och utvecklingsbehov.

Den kartläggning som Ungdomsstyrelsen genomförde och som beskrivs i rapporten *Gift mot sin vilja* (Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:5) ger en bild av situationen för unga mellan 16 och 25 år i Sverige som anser sig leva med begränsningar som rör valet av vem de kan gifta sig med. Enligt Ungdomsstyrelsens definition av unga som lever med begränsningar avses de som inte får välja partner själv, de som får välja partner själv men

där föräldrarna först måste godkänna partnern samt de unga som inte får gifta sig utanför sin kultur eller religion. I den nationella enkät som användes som underlag för analysen svarade sammanlagt fem procent av unga kvinnor och unga män mellan 16 och 25 år att de hade sådana begränsningar i valet av äktenskapspartner, 6,6 procent av kvinnorna och 3,8 procent av männen. Fem procent motsvarar cirka 70 000 individer i den åldersgruppen. Av dessa angav cirka 8 500 individer att de under senaste tiden varit oroliga för att inte själva kunna välja vem de ska gifta sig med.

I vissa stadsdelar i landet är andelen bland unga som har sådana begränsningar betydligt större. I stadsdelarna Rosengård (Malmö), Hjällbo (Göteborg), Araby (Växjö) och Husby (Stockholm) svarar 27 procent av dem mellan 16 och 25 år att de har begränsningar i valet av vem de kan gifta sig med. Av samtliga som har svarat på den särskilda enkät som skickades ut till unga i dessa områden är det 19,4 procent av de unga kvinnorna och 13,5 procent av de unga männen som svarar att de under senaste tiden varit oroliga för att inte själva kunna välja vem de ska gifta sig med.

Två tidigare studier har lyft fram förekomsten av och livssituationen för unga som kan riskera att bli tvingade in i äktenskap: *Frihet och ansvar – om gymnasieungdomars upplevda frihet att själva bestämma över sina liv* (Socialstyrelsen 2007) och *Oskuld och heder – en undersökning av flickor och pojkar som lever under hedersrelaterad kontroll i Stockholm stad – omfattning och karaktär* (Stockholms universitet 2009).

I *Gift mot sin vilja* ingår en granskning av samtliga länsrättsdomar från 2007 som rör ansökningar om vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och de omhändertagande som rörde allvarliga brister i hemförhållandena enligt 2 § LVU. Av 174 domar avseende barn under 18 år kategoriserades 32 domar som sådana som rörde unga vars fria vilja i förhållande till äktenskap och partnerval var tydligt begränsade av vårdnadshavare utifrån normer i familjen kring oskuld, sexualitet, skam eller heder. Alla 32 domar gällde flickor och alla flickor hade utsatts för hot om våld och fysiskt våld. Av de 32 flickorna hade 29 själva sökt hjälp från samhället och inte tidigare fått någon hjälp av samhället.

Förekomsten av att unga riskerar att bli tvingade in i äktenskap och kan bli utsatta för hot och våld i samband med detta bör sättas i relation till hedersrelaterat våld och förtryck. Socialstyrelsen visade i sin rapport *Frihet och familj – en uppföljning av skyddade boenden för personer som hotas av hedersrelaterat våld* att den vanligaste orsaken till att unga som omhändertas och placeras i skyddat boende på grund av hedersrelaterat våld och förtryck är att de inte själva fick välja livspartner och att de kände sig allvarligt hotade om de inte följde sina familjers krav (Socialstyrelsen 2007).

I rapporten *Stress och trauma – en undersökning av förekomsten av posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) hos personer utsatta för hedersrelaterat våld* ingår intervjuer med 38 personer från ett av skyddsboendena i Sverige (Länsstyrelsen i Västra Götalands län 2009). Sammanlagt 71 procent av dem uppfyllde kriterierna för posttraumatisk stress. I rapporten dras slutsatsen att de unga som först tvingas fly från familjen och sedan tvingas leva skyddat genomgår en ingripande förändring av sina liv inom flera områden och det skapar förhöjd stress i vardagen, något som sannolikt minskar deras förmåga att anpassa sig till de nya livsvillkoren.

Ungdomsstyrelsens kartläggning av myndigheternas kännedom och kunskaper visade att de saknar information, riktlinjer och rutiner för att förebygga och förhindra att unga gifts bort mot sin vilja.

Förebyggande arbete

I relation till frågan om att förebygga och förhindra att unga tvingas in i äktenskap och i samband med detta blir utsatta för hot och våld handlar förebyggande åtgärder om att:

- Minska risken att unga tvingas in i äktenskap.
För att kunna *förebygga* att unga blir tvingade in i äktenskap behöver frågan integreras i olika kommunala och fristående verksamheter som riktas till unga. Utöver detta behövs kompetensutveckling av olika personalgrupper som arbetar med unga och informationsinsatser till unga och till föräldrar.
- Minska riskerna för de unga som blir tvingade in i äktenskap.
Det behövs specifika insatser för dem som blir utsatta för hot och våld för att de motsätter sig äktenskap och för dem som på detta sätt blir offer för ett påtvingat äktenskap för att *förebygga* att de hamnar i livssituationer som kan leda till andra problem.

Insatser ska uppmärksamma både unga kvinnor och unga män. De ska också uppmärksamma unga homosexuella, bisexuella, transsexuella och personer med könsöverskridande identitet.

Uppdraget

Insatserna som vidtas bör vara sektorsövergripande och ske i samverkan mellan myndigheter. Ungdomsstyrelsen bör också överväga att skapa former för barns och ungas delaktighet i de insatser där det är relevant. Uppdraget består av följande fyra delar och samtliga ska genomföras under 2010:

1. Etablera ett myndighetsnätverk

Det finns ett behov av att olika myndigheter samordnar sina insatser och sin information om unga som kan bli tvingade in i äktenskap.

Ungdomsstyrelsen ska vara sammankallande för ett sådant nätverk. Eftersom det finns samband mellan hedersrelaterat våld och förtryck, mäns våld mot kvinnor och att unga kan bli tvingade in i äktenskap mot sin vilja samt kan utsättas för hot och våld i samband med detta bör de myndigheter som har uppdrag inom handlingsplanen för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer (skr. 2007/08:39) ingå i nätverket. Vidare bör Brottsförebyggande rådet, Statens folkhälsoinstitut, Migrationsverket, Skatteverket och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) ingå.

2. Utarbeta information till relevanta målgrupper

Ungdomsstyrelsen ska utarbeta och sprida information riktad till relevanta målgrupper samt föreslå hur informationen på bästa sätt kan nå ut till berörda målgrupper. Det ska vara information riktad direkt till unga, föräldrar och till personer som arbetar på myndigheter och i kommuner. Av särskild vikt är att ta fram relevant information till unga om lagstiftning och hur de unga som kan vara utsatta för tvång att ingå äktenskap kan gå tillväga för att få hjälp och stöd från myndigheter. I arbetet med att ta fram relevant information anpassad till en ung målgrupp bör Ungdomsstyrelsen särskilt samråda med ungdomsmottagningen på Internet, www.umo.se.

3. Kartläggning av förutsättningarna för långsiktigt förebyggande arbete och behov av metodutveckling

Ungdomsstyrelsen ska genomföra en kartläggning av olika aktörer inom kommunala och fristående verksamheter samt inom trossamfund och ideella organisationer som arbetar med unga och som verkar och skulle kunna verka i ett förebyggande arbete för att förebygga och förhindra att unga tvingas ingå äktenskap. Kartläggningen ska innehålla beskrivningar av olika förebyggande insatser som redan pågår. Kartläggningen ska också lyfta fram goda exempel på förebyggande metoder som används i andra länder, i till exempel Storbritannien och i Norge. Utifrån kartläggningen ska Ungdomsstyrelsen ge förslag till metodutveckling samt på hur ett långsiktigt förebyggande arbete kan byggas upp.

4. Utbildningsinsats riktad till anställda inom myndigheter och kommuner

Utbildningsinsatsen ska riktas till relevant personal inom statliga, kommunala och fristående verksamheter. De utbildningar som Ungdomsstyrelsen genomför bör bidra till att:

a) Utveckla förebyggande arbete.

Ungdomsstyrelsen ska genomföra utbildningar för personal som i sin yrkesroll möter unga som kan uppleva tvång att ingå äktenskap. Utbildningarna ska ge deltagarna tillfälle att reflektera kring hur de kan arbeta för att förebygga och förhindra att unga tvingas ingå äktenskap.

Utbildningarna ska också innehålla kunskap om metoder om hur man kan arbeta med föräldrar kring dessa frågor.

b) Utveckla insatser för dem som drabbas.

Ungdomsstyrelsen ska genomföra utbildningar som har fokus på de unga som blir utsatta för hot och våld och tvingade in i äktenskap genom hot och våld. Det handlar till exempel om de unga som får individuellt behovsprövade insatser som beslutats enligt socialtjänstlagen (2001:453) eller insatser med stöd av LVU. Även situationen för unga över 18 år ska uppmärksammas. Utbildningarna ska ge deltagarna kunskap om metoder, hur man kan samverka kring insatser, stödja unga under själva insatsen och efteråt när de slussas ut i samhället, samt metoder för familjearbete.

Arbetsformer

Ungdomsstyrelsen ska i utförandet av uppdraget särskilt samråda med Länsstyrelsen i Östergötlands län, Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Länsstyrelsen i Skåne län och Länsstyrelsen i Stockholms län. Vidare ska Ungdomsstyrelsen samråda med de myndigheter som har uppdrag inom handlingsplanen för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck och våld i samkönade relationer (skr. 2007/08:39), med de myndigheter som inkluderas i myndighetsnätverket samt med ungdomsmottagningen på Internet www.umo.se som har utvecklat metoder för att ta fram kvalitetssäkrad information till unga. Även relevanta ideella organisationer som Tjejjourerna, Bris och RFSU Ungdom bör konsulteras i arbetet.

Vid genomförandet av uppdraget ska Ungdomsstyrelsen utgå från de insatser som pågår för att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck. Även internationella erfarenheter av att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja som pågår i till exempel Norge och Storbritannien bör beaktas.

Stadsdelsdialogen i samarbete med Ungdomsstyrelsen bjuder in till

Seminarium

För dig som möter unga som riskerar att bli utsatta för

VÅLD I NÄRA RELATIONER GIFT MOT SIN VILJA

eller bli

Vår förhoppning är att den här dagen ska bidra till ökad kunskap och ge er nya verktyg i ert arbete. Teater Reagera kommer till exempel att visa hur man kan arbeta med interaktiva rollspel. Vi vill också skapa nätverk och utveckla samverkan bland er som arbetar med dessa frågor. Till runda bord-samtalen kommer vi att få tillgång till kunniga resurspersoner i form av polis, socialtjänst, kvinnojour, länsstyrelsen och en integrationskonsult. Under speed datingen kommer olika föreningar att hålla femminuterspresentationer. Intresserade föreningar meddelar att de vill hålla presentationer i anmälan.

- 12.00 Lunch på Plockepinn
- 12.45 Presentation av dagen
- 13.00 Speed dating med olika föreningar
- 14.30 Kaffe
- 15.00 Forumteater med Teater Reagera
- 15.30 Runda bord-samtal med Expertbank
- 17.30 Avrundning med Karen Austin
- 18.00 Middag Buffé

Först till kvarn gäller Endast 50 platser
Anmälan görs till maria.svenning@abf.se senast den 11/11

Onsdagen den 17 november
Inkonst, Bergsgatan 26

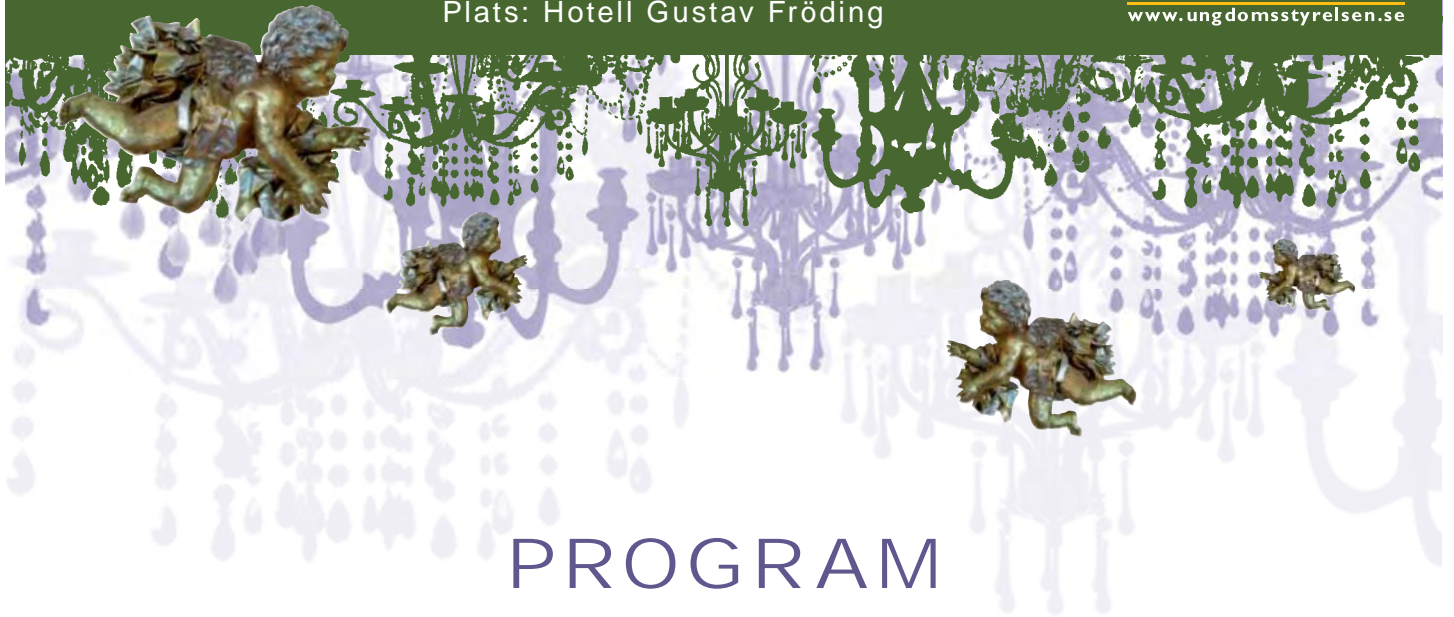
GIFT MOT SIN VILJA

KARLSTAD 9 NOVEMBER

Plats: Hotell Gustav Fröding

UNGDOMSSTYRELSEN
www.ungdomsstyrelsen.se

PROGRAM

08.30 Registrering

Fika

09.00 Introduktion av utredningen Gift mot sin vilja

Länsstyrelsen Värmland, Karlstads kommun och Ungdomsstyrelsen hälsar välkomna.
Ungdomsstyrelsen presenterar utredningen Gift mot sin vilja.

09.30 Juridiskt pass

Om lagar, konventioner och fallbeskrivningar samt tid för frågor.
Medverkande: Anna Dahlbom, advokat, Lewis Advokatbyrå AB.

10.45 Paus

11.00 Föreläsning om föräldradiolog och konfliktmetoder

Hur man i ett behandlande syfte arbetar förebyggande med föräldrar i grupp och konfliktlösning med den unga i fokus.

Medverkande: Sonia Sherefay, integrationskonsult och Nejat Darvish, Gryning.

12.00 Lunch

13.00 Rollspel

Rollspel om en ung tjej som lever i oron om att bli bortgift och sedan blir det.

Medverkande: Kristin Krabbe och Pernilla Söderberg, Tensta socialtjänst.

14.00 Diskussionsgrupper

Fika serveras i anknytning till diskussion.

15.15 Hur kan man förändra mot utvecklande strategier?

Reflektion på gruppernas diskussioner och tillämpning av rollspelet.

Medverkande: Sonia Sherefay och Nejat Darvish.

16.00 Avrundning

16.15 Slut

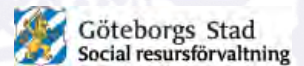
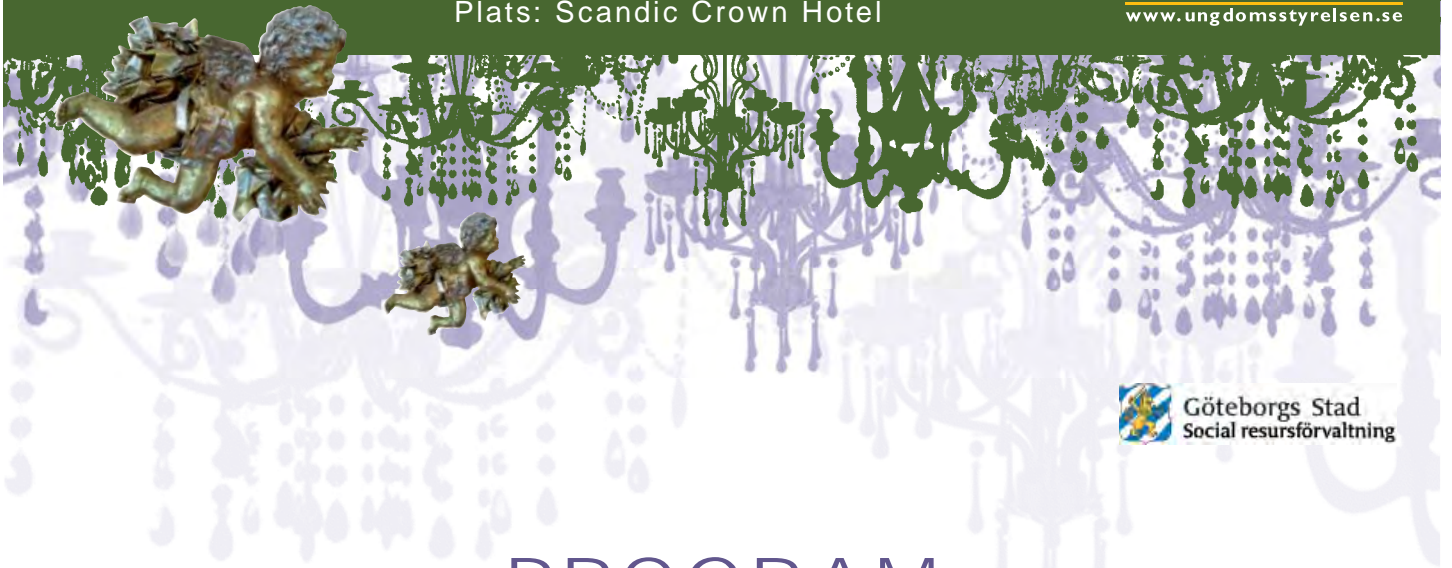
GIFT MOT SIN VILJA

GÖTEBORG 10 DECEMBER

Plats: Scandic Crown Hotel

UNGDOMSSTYRELSEN
www.ungdomsstyrelsen.se

Göteborgs Stad
Social resursförvaltning

PROGRAM

- 08.30 Registrering**
Fika
- 09.00 Presentation**
Göteborgs stad, Länsstyrelsen Västra Götaland och Ungdomsstyrelsen hälsar välkomna.
Ungdomsstyrelsen presenterar utredningen Gift mot sin vilja.
- 09.45 Integration i skolan, en tvåvägsprocess**
Vad säger den nya lagen om undantag från viss undervisning? Hur mycket kan skolan förändra sig utan att inskränka på barnens rättigheter?
Medverkande: Sara Högdin, Höskolan i Halmstad.
- 10.45 Fika**
- 11.00 Fortsättning på Integration i skolan...**
- 12.00 Lunch**
- 13.00 Hedersnormer och äktenskap**
Vad står det i lagen och hur förhåller man sig till internationella konventioner?
Medverkande: Sandra Atler, jurist, ECPAT Sverige.
- 14.30 Fika**
- 15.00 Fallbeskrivningar**
Fallbeskrivningar utifrån lagtext och barnkonventionen samt tid för frågor.
Medverkande: Sandra Atler.
- 16.00 Avrundning**
Avslutning i storgrupp med Ungdomsstyrelsen.
- 16.15 Slut**

Anmäl dig till seminariet på www.ungdomsstyrelsen.se/kurser

Både offer och förövare

Text: David Berjlund

De flesta som gifter sig mot sin vilja är tjejer, men killar är ibland pressade både att gifta sig och att kontrollera sina systrar. Eva Ohlsson från Skruvprojektet jobbar med killar i den situationen. Hennes svar på problemen är uthålliga och respektfulla samtal med just dem som det gäller.

Utifrån sitt engagemang i kvinnojouren i Halmstad startade Eva Ohlsson Skruvprojektet 1999 för att arbeta brett mot våld – såväl våldsförebyggande i skola och förskola som i direkt dialog med medlemmar i kriminella gäng. Ofta handlar det om hedersrelaterade sammanhang, och mycket av hennes jobb handlar om killarna, som är både förövare och offer.

I Ungdomsstyrelsens utredning *Gift mot sin vilja* påpekas det att pojkars dubbelroller kan ge dubbel utsatthet.

De förväntas övervaka och begränsa sina systrar, ibland med misshandel och hot – en sorts inskolning i ett kriminellt beteende. Dessutom utsätts de själva för begränsningar – om än mindre än flickorna – och tvingas ibland in i äktenskap.

En tisdagsförmiddag i december kommer 160 personer från olika myndigheter och organisationer i Malmö till ett förmiddagsseminarium i Börshuset. Ungdomsstyrelsen, som har ett uppdrag att öka kunskap och stärka förebyggande arbete i frågor om unga som gifts bort mot sin vilja, arrangerar tillsammans med Malmö stads Kvinnofredsprogram.

Berättar om arbetet med killar

Ohlsson är huvudtalare och berättar livfullt om sitt arbete med killar i hedersrelaterade sammanhang.

– De vill sällan se sig som offer. De går med på arrangerade äktenskap och tänker att de har kontroll ändå.

Fast inte alltid. Eva berättar om en kille som hade en tjej med annan religion och nationalitet än han själv. När föräldrarna bestämde att han skulle giftas bort med en kusin slutade killen äta och dricka. Föräldrarna vek sig, men föreslog snart en ny hustru.

– Killen sa att han verkligen ville välja själv. Då bröt föräldrarna kontakten, de öppnade inte dörren, svarade inte på telefon och sonen sloknade psykiskt. Nu har föräldrarna hittat en 13-åring åt honom – "så kan du plugga klart, och hinna forma henne".

Tvånget kommer från starka traditioner och tankestrukturer, och Eva beskriver hur de unga hamnar mellan familjens och majoritetssamhällets värderingssystem.

– Här är familjen och här är staten, men vem är jag? Många unga lär sig ljuga, de kan inte berätta hemma hur det är i skolan, och inte i skolan hur det är hemma.

Offer för tankesystemen

När människor ställs utanför samhället fördjupas segregation och rasism, menar Eva, och hos dem som hamnar där förstärks normer som handlar om heder och hierarkier – som upprätthålls med hot och våld.

– Det är väldigt macho, och väldigt ängsligt. Det är inga fria män jag träffar, inga fria pojkar, de är offer för sina tankesystem där allt bygger på makt och ryktet om vem man är.

Och så fortsätter pojkarna upprätthålla systemet med dess givna roller: flickorna representerar familjens och pojkarnas heder, vad de gör spiller över på hela familjen. Ibland förstärks det tänkandet trots att man levat länge i Sverige och tagit till sig en del av majoritetssamhällets normer, och trots att attityderna förändrats i det gamla hemlandet. Här cementeras ens värld. Eva berättar om killar som är utan jobb och position i samhället, och som säger att hedern är allt de har. Och i subkulturen håller man koll på varandra.

– Killarna diskuterar vad de andra killarnas systrar gör, och den sociala kontrollen begränsar handlingsutrymmet för killarna. Antingen anpassar du dig till vad de andra säger eller också står du utanför – och vad har du utanför?

Prata med varandra

I grund och botten anvisar Eva ett enda sätt att hantera de här frågorna: prata med varandra. Med de unga det gäller, med de andra i personalgruppen, med familjer där problemen finns.

Just nu arbetar hon med metodutveckling för förskolan som ett led i att förebygga problem i tonåren, då barnen försöker orientera sig bland olika värderingssystem och avståndet till föräldrarna ökar.

– Då blir föräldrarna rädda att förlora sina flickor och pojkar, och så försöker man lugna ner dem och hela sprickan, ibland genom att gifta bort barnen med någon från hemlandet.

Jobba med synen på manligt och kvinnligt

I skola och förskola behöver man arbeta med föräldrarna, och med barnens syn på manligt och kvinnligt, säger Eva. Och självklart kräver samtalet metoder och tid.

– Men nummer ett är att man förstår hur de systemen ser ut som de unga lever i, och öppnar för kommunikation.

Kanske är det själva grundpoängen. Kanske är det också svårare än det låter, för det kan kräva att man som vuxen behöver utmana sin rädsla för konflikter och olikheter – och lita på att det går att prata.

Eva litar på det. Hon säger att i en personalgrupp måste man få ventilera alla frågor och funderingar, utan att skuldbeläggas. Hon berättar om samtal med killar långt utanför lagen och säger att det är svårt, det tar tid, hon får kännedom om brott som hon anmäler, och det blir konflikter. Men det går att prata.

Med vilka som helst?

– Ja. För det är ju enda sättet att få reda på någonting, att ställa frågorna. När jag pratar med ungdomarna säger de "så här tänker jag", och jag säger hur jag tänker. Vi har olika perspektiv, som hänger ihop med våra sammanhang. Det gäller ju alla, och hur ska man kunna se det om man inte pratar om det?

– Men om vi förstår olikheterna, utan att acceptera sådant som strider mot mänskliga rättigheter, då kan vi också prata med varandra utan att hamna i "vi och dom". Det går. Ungdomarna jag jobbar med har aldrig sagt att jag är rasist.

Ordvalen kan vara viktiga – de både formar och avslöjar ens perspektiv. Under seminariet hänvisar Eva aldrig till några "svenska värderingar" – möjligen "statens", eller till mänskliga rättigheter – och i diskussion med ungdomarna argumenterar hon inte med att "i Sverige gör vi så här ...". För det handlar inte om att anpassa sig till en kultur, utan om att mötas.

Det fungerar, långsamt förändras människor. Och Eva tror uppenbarligen på möjligheterna.

– Men du måste förstå min frustration också. Jag ser ungdomar som far illa och föräldrar som kämpar i motvind. Samtidigt tittar majoritetssamhället åt andra hållet, med hänvisning till kultur, tradition och religion. För mig är det djupt rasistiskt, att säga att vi har ett b-lag här, vars mänskliga rättigheter inte är lika mycket värda som alla andras för att de har en annan kultur.

Fakta:

Seminariet om unga killar som offer och förövare och om gängkriminalitet bland unga killar uppväxta i hederskulturer arrangerades 14 december i Malmö av Ungdomsstyrelsen och Malmö stads Kvinnofredsprogram.

Skruvprojektet startades 1999, som en verksamhet inom Kvinnojouren i Halmstad, men drivs sedan något år som enskild firma. Inom projektet arbetar Eva Ohlsson med systematiskt antivåldsbete på skolor och med metodutveckling för sådant arbete samt med föreläsningar för människor utanför skolan.

Elever i kläm mellan föräldrar och skola

Text: David Berjlund

I familjer där föräldrarna hindrar sina barn från att delta i delar av skolundervisningen är kontrollen av döttrarna ofta stark, och det finns risk att de gifts bort mot sin vilja. Socionomen Sara Högdin har forskat om detta och frågar sig hur skolorna gör.

I Sverige har alla barn skolplikt. Alla ska, i princip, ta del av allt skolundervisningen innehåller. Ändå förbjuder föräldrar sina barn att vara med på vissa lektioner eller ämnen. Det här har Sara Högdin tittat närmare på.

Bland annat har hon gjort två enkätundersökningar bland högstadiееlever. I den senaste från 2008 svarade 2 300 niondeklassare i Stockholm. Av dem var det så många som 12 procent av flickorna och 13 procent av pojkarna som av sina föräldrar förbjöds att vara med på något i skolan. Det gällde ämnen som religionskunskap, biologi, musik och bild, men också klassresor och studiebesök.

– Det kan handla om att föräldrar inte vill att barnen ska lära sig vissa saker, som sex- och samlevnads kunskap, eller om själva situationen i undervisningen som vid simning, säger Sara.

Restriktionerna hänger ofta ihop med en stark social kontroll, framför allt av tjejer. De får kanske inte gå på café eller bio, eller träffa killkompisar. I familjen finns ofta ett kyskhets- och hederstänkande, där tjejerna förväntas vara oskulder och riskerar att giftas bort mot sin vilja. I bakgrunden finns stora skillnader i värderingar när det gäller kärlek och äktenskap, könsroller, sexualitet och nakenhet.

– Ser man på äktenskapet som något där kärleken kommer först, eller är kärleken något man utvecklar underhand i ett äktenskap som är arrangerat av någon annan? Vi lever i ett samhälle med väldigt fri syn på sexualitet. Växer man då upp i en familj med väldigt strikt syn kan man hamna i en konflikt som kan vara ganska svår.

Vad händer med barnen?

Just detta är Saras huvudfråga: vad händer med barnen som hamnar i kläm när familjen och majoritetssamhället kolliderar?

Eleverna hanterar konflikten på olika sätt. Många är lojala mot föräldrarna och vill inte delta, men det är inte alltid helt självklart vad det betyder. Sara berättar om en kille som behövde hjälp när han skulle fylla i sin enkät. Han hade skrivit att det fanns ämnen han inte fick delta i och sa till Sara: "jag skolkar hela tiden".

– Det är inte vad vi frågar om, sa jag, utan om dina föräldrar förbjuder dig att delta. Då sa han "jamen du fattar ju inte, om jag hade velat hade jag inte fått". Men när han såg det som sitt eget val blev han inte ett offer i konflikten, menar Sara.

Vid ett annat tillfälle kom konflikten att gälla själva enkäten. En lärare krävde att eleverna skulle fylla i den medan föräldrarna förbjöd det.

– Hur eleverna än gjorde blev det fel. Problemet var att man från skolan la detta på barnen och inte tog konflikten med föräldrarna. Jag tror att många vuxna är väldigt rädda för att ta en sådan konflikt.

Nya skollagen tydligare

Den nya skollag som gäller från juli 2011 kräver "synnerliga skäl" och rektorsbeslut för att eleven ska slippa vissa ämnen eller moment. Sara tror att det gör det tydligare vad skolorna ska sträva mot. Samtidigt kan konflikterna spetsas till.

– För att inte trycket på eleverna ska öka måste skolan ha resurser att jobba med det och veta vad de gör. Bara för att det finns ett beslut uppfattas inte situationen för eleverna.

Det finns också en del svårtolkade punkter i förarbetena till lagen. Som att det inte ska förekomma inslag "som kan uppfattas som kränkande för någon".

– Tanken är förstås god, att motverka diskriminering, men allt kan uppfattas som kränkande av någon. Och vem är "någon"? Är det eleven eller föräldern?

Sara menar att den stora risken när skolor ska hantera de här problemen är att de blir väldigt konfrontativa. Då är man visserligen tydlig med vad man står för, men den dialog med föräldrarna som skolan har ansvar för uteblir.

Kanske orkar man inte riktigt med den dialogen. Eller vet inte hur man ska göra.

Ett annat sätt för skolan att slippa undan den här konflikten avspeglas i enkäten 2008, där de flesta av de berörda eleverna uppgav att deras lärare oftast accepterade att de inte deltog.

– Och av dem som uppgav att de inte får delta på grund av kulturella eller religiösa skäl var det fler som svarade att lärarna accepterade det än bland elever som angav andra skäl.

Vanligare i religiösa familjer

Restriktionerna är något vanligare i familjer som är mycket religiösa – oavsett vilken religion man tillhör och oavsett om man har svensk eller utländsk bakgrund. Det finns också ett samband med utländsk bakgrund: ju kortare tid man har bott i landet, desto fler restriktioner.

Detta är förstås en del av bakgrunden till frågans känsliga karaktär. Inte bara för enstaka lärare – Sara har mött representanter från Diskrimineringsombudsmannen som hävdade att det är diskriminerande att tvinga alla att lära sig simma eller att vara med på sexualundervisning. "Svensk majoritetsnormativitet", sa de.

Sara menar tvärtom, att man diskriminerar om man blundar för problem bara för att de finns i minoritetsgrupper.

– Det är som att se mellan fingrarna med barnaga, det står mot likabehandling och att alla kulturer är lika värda, säger Sara.

– Att vi har representanter från en svensk myndighet som försvarar familjens rätt framför barnens visar på den polariserade debatt som finns. Det är problematiskt, för sådana debatter fastnar man ofta i, och de blir så känsliga att man till slut inte vågar ta diskussionen. Och då hamnar vi i det där klassrummet, där läraren säger en sak till eleven, familjen säger något annat, och det blir eleven som drabbas.

Fakta

Sara Högdin är socionom och forskare vid Högskolan i Halmstad. Hon doktorerade 2007 med avhandlingen *Utbildning på (o)lika villkor*.

Enkätundersökningen 2008 i Stockholms stad gjordes för att kartlägga hedersrelaterat våld, 2 300 niondeklassare på 36 av Stockholms högstadieskolor – lika många kommunala som friskolor – svarade på enkäten.

12 procent av flickorna och 13 procent av pojkarna uppgav att de hade minst ett förbud – för de flesta gällde det något enstaka ämne eller moment i skolan, för 2 respektive 4 procent av flickor respektive pojkar gällde att de hade fem förbud eller mer.

Av de som hade någon restriktion uppgav 40 procent att de skulle vilja delta. 57 procent av pojkarna och 70 procent av flickorna menade att deras lärare oftast eller alltid accepterade att de inte deltog.

Kyrkor vill värna inre frihet

Text: David Berjlund

För många har äktenskap självklart med religion att göra. Det gäller också många som gifts bort mot sin vilja. Vad kan kyrkorna i Sverige göra när det gäller det problemet?

För att börja ett samtal om detta bjöd Ungdomsstyrelsen och Sveriges kristna råd in landets kyrkor till ett seminarium om att unga gifts bort mot sin vilja. En fredag i januari samlades 35 representanter för kyrkor och kristna samarbetsorganisationer i Sankta Eugenia katolska kyrka vid Kungsträdgården i Stockholm.

Kyrkorna har en lång tradition kring äktenskapet och är ofta direkt involverade när människor gifter sig – de flesta äktenskap i Sverige ingås i Svenska kyrkan, många också i andra religiösa trossamfund.

Så länge det handlar om sammanhang med behöriga vigselförrättare finns här, precis som vid borgerliga vigslar, lagstadgade moment som motverkar att någon tvingas gifta sig: offentlighet, hindersprövning och krav att de som gifter sig är närvarande.

I kyrkorna är det dessutom vanligt att vigselförrättaren samtalar med paret innan vigseln, och där kan han eller hon ha en chans att märka om någon av parterna egentligen inte vill.

Men religion spelar roll på flera sätt. Enligt enkät svar från 2 300 niondeklassare i Stockholm 2008 som redovisades i Ungdomsstyrelsens rapport *Gift mot sin vilja* har ungdomar med ganska eller mycket religiösa föräldrar betydligt större begränsningar i friheten att själva välja partner.

”Vi kan vara en resurs”

År 2010 gjorde Ungdomsstyrelsen de enkätundersökningar som ligger till grund för rapporten *Av egen vilja* om vad som görs mot att unga blir gifta mot sin vilja. Elva av 47 tillfrågade trossamfund svarade. Av dem sa fem att de arbetar med frågorna, och så skickade man med en tydlig ambition och önskan: använd oss, vi kan vara en resurs.

Seminarier i S:ta Eugenia inleds med fakta om Ungdomsstyrelsens undersökningar. Sedan fortsätter Sandra Adler, jurist på Ecpat, med mer fakta om svensk och internationell lagstiftning kring äktenskapet.

Barnkonventionen, konstaterar hon, ålägger staterna att avskaffa traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa och slår fast att barn har rätt till skydd, utbildning och utveckling.

Efter att de hört en kort historia om en 12-årig flicka som gifts bort får seminarienedeltagarna fundera över vilka av flickans rättigheter som kränks.

– Ja ... vilka rättigheter kränks inte, frågar Per-Olof Larsson från Frälsningsarmén.

I samtalet problematiseras detta: den här flickan har ju å andra sidan någonstans att bo, hon har skydd och mat för dagen. Vilka rättigheter är viktigast?

Bra frågor, tycker Sandra.

– Men att vissa rättigheter uppfylls kompenseras inte att man berövas andra.

Rätten att få skilsmässa

Hon stryker under att kyrkorna är viktiga aktörer – de jobbar ju med äktenskapsbalken, och med barn och unga – och påpekar också något som inte är helt självklart i sammanhanget: rätten att inte vara gift mot sin vilja handlar också om att kunna få skilsmässa.

Katolska kyrkan godtar inte skilsmässa. Däremot händer det att man ogiltigförklarar äktenskap, berättar Jorge de Salas under sitt föredrag vid seminariet.

– Och äktenskap som ingåtts på grund av yttre tvång eller fruktan eller för att undkomma något, är ogiltiga. För då har den inre friheten saboterats.

Jorge arbetar med äktenskapsjuridik vid Stockholms katolska stift, han ger deltagarna huvuddragen i den katolska kyrkans tänkande kring äktenskap och samlevnad.

Det har handlat om att freda äktenskapet, som är heligt och handlar om att bilda en ny familj, mot tendensen att använda det för andra syften: från kungar som gifte ihop sina släkter till att man gifter sig för att få uppehållstillstånd. Men framför allt är samtycket och den fria viljan helt avgörande, understryker han.

Hur ser den fria viljan ut?

När samtalet fortsätter är det tydligt att alla är överens om just det: tvång är fel. Men hur ser den fria viljan ut?

– Om min vilja är att göra familjen stolt så är det ju min fria vilja när jag gifter mig med någon för att göra familjen stolt och glad, problematiserar Johan Andersson från Syrisk Ortodoxa Kyrkans Ungdomsförbund.

– Fast det kommer inte att bli ett bra liv, om man hela tiden offrar sig för sin familj, svarar Simon Petrus Semaan, präst bland orientaliska katoliker.

Tanken återkommer i fler samtal: om man väljer bort sin frihet, hur blir det då? Att man tänker olika om individ och familj måste man förstå, men i samtalet påpekas flera gånger att det inte får göra att man ser genom fingrarna med att människors rättigheter kränks.

Seminariets diskussioner är samförståndsinriktade och alla är överens om att kyrkorna kan bidra: i många kyrkor möts människor från olika länder, och man för samtal om äktenskap. "Vi kan förändra inifrån", påpekar Johan Andersson från Syrisk Ortodoxa Kyrkans Ungdomsförbund. Fast ingen säger direkt att man känner igen problemet från sina egna sammanhang.

Viktigt att lära sig se

– Men det vi inte vet om, det ser vi inte, och om vi bara fortsätter anta att vi respekterar kvinnor och barn men inte tar reda på hur det är så hjälper vi dem inte, säger Inger Lise Olsen, handläggare för genderfrågor i Svenska kyrkan.

– Det viktigaste förebyggande arbetet är att veta att det sker. Det är en pedagogisk utmaning, att lära sig se.

Gör man det inte sviker man många unga, menar hon, och jämför med när arbetsplatser inom Svenska kyrkan har tyckt sig vara öppna och medvetna i hbt-frågor, men det ändå har visat sig vara svårt att arbeta där, som hbt-person. Man har tittat bort, och kanske är det likadant med dessa frågor.

Men seminariedagen var en bra start på ett samtal.

– Det var fler män än det brukar vara när det handlar om kön, och så var det bra att vi fick statistik och kunskaper. Jag är lite trött på tyckandet i sådana här frågor, säger Inger Lise Olsen.

Svenska kyrkan har resurser att bidra med i ett fortsatt arbete, påpekar hon: mötesplatser, samverkansmöjligheter och personal som är beredda på svåra frågor.

– Svenska kyrkan är viktig när det gäller samverkan, vi jobbar med socialtjänst och ungdomsmottagningar och har till exempel ett projekt om ungdom och sexualitet där vi samverkar. Och i våra verksamheter finns kvinnor och unga som lever i sammanhang där människor gifts bort mot sin vilja, och konfirmander och ungdomar som har kompisar som lever med detta. Jag skulle önska att vi kunde anta den här utmaningen.

Fakta

Vid seminariet om Gift mot sin vilja som Ungdomsstyrelsen och Sveriges kristna råd arrangerade 14 januari 2011 deltog 35 personer. De representerade bland andra fem svenska kyrkor/kyrkliga ungdomsförbund: Svenska kyrkan, Stockholms katolska stift, Svenska Missionskyrkan, Frälsningsarmén och Syrisk Ortodoxa Kyrkans Ungdomsförbund i Sverige. Dessutom deltog flera personer från kristna samarbetsorganisationer som Sveriges kristna råd och Studieförbundet Bilda.

Sveriges kristna råd är en öppen ekumenisk mötesplats för kyrkorna i Sverige, med 27 medlemskyrkor.

Ecpat arbetar för barns rätt att inte utnyttjas i sexhandel.

Någon måste se och berätta

Text: David Berjlund

Det är olagligt att tvinga någon att gifta sig, ändå händer det. När samhället griper in beror det oftast på att utsatta flickor själva söker hjälp. Advokaten Anna Dahlbom efterlyser fler som vågar agera.

Anna Dahlbom är advokat i Stockholm. Sedan sju år arbetar hon ofta med ungdomar som omhändertas enligt lagen om vård av unga, LVU, och i de sammanhangen har hon stött på många flickor som riskerat att giftas bort mot sin vilja.

– Det handlar sällan bara om att man pressas eller tvingas till giftermål – de här flickornas frihet är starkt beskuren, de har utnyttjats, misshandlats eller hotats, berättar Anna.

Hon berättar om en av dem det gäller, en tonårstjej som blev våldtagen av en man som familjen kände. När familjen fick veta det blev de upprörda, och kom fram till att han måste ta sitt ansvar – genom att gifta sig med flickan. Att hon inte ville spelade ingen roll. Däremot visade sig våldtäktsmannen ha ett val: han vägrade.

Långt senare fick socialtjänsten kännedom om händelserna, och flickan blev LVU-omhändertagen. Som många andra längtade hon ändå efter sin familj. Efter en tid besökte hon dem, och då försökte föräldrarna tvinga henne med sig, till en annan man som hon skulle gifta sig med.

En annan flicka i nedre tonåren blev under en semesterresa till hemlandet bortförlovad med en vuxen släkting. Tillbaka i Sverige märkte hon att föräldrarna planerade bröllop.

Hon sökte hjälp, och socialtjänsten omhändertog henne. Därmed var kontakten med föräldrarna avskuren, men de lyckades ta reda på var hon fanns och kontaktade henne. Flickan blev rädd och tog tillbaka det hon sagt.

– Det var uppenbart att hon tog tillbaka uppgifterna på grund av påtryckningar. Men socialtjänsten släppte henne.

Men finns det inte lagar mot sådant här?

– Jo, lagstiftningen är inte problemet, den räcker, säger Anna.

Även om det inte i Sverige finns någon lag som speciellt rubricerar tvångsgifte som ett brott, täcks det som händer i sådana här fall av annan juridik. Lagar och konventioner säger tydligt att äktenskap ska ingås frivilligt, mellan två personer som bestämmer själva.

Har man ändå tvingats att gifta sig får man skilja sig omedelbart och den som tvingat en genom hot eller våld kan dömas för det. Som ung har man dessutom lagstadgad rätt till skydd av socialtjänsten.

Man får alltså inte tvinga någon att gifta sig. Men om en ung flicka tvingas in i ett äktenskap utomlands och man inte försöker registrera äktenskapet i Sverige, så vet inte myndigheterna något. Om ingen säger något.

– Dessutom förekommer ibland inofficiella, ceremoniella äktenskap i Sverige. De registreras ingenstans, och ger inte några rättigheter, men av flickan och familjen uppfattas de ändå som bindande.

Ring en advokat

Det kan också vara svårt att veta vilka rättigheter man har. Anna har ett tips till unga: ring en advokat som arbetar med LVU-ärenden, familjerätt och brottmål, och fråga om de kan hjälpa till.

– Alla advokater har rätt att ge två timmars gratis rådgivning, med tolk om det behövs, till barn under 18 år. Det är bara att ringa och fråga, och boka tid.

Annas roll i de här fallen är ofta som flickans offentliga biträde, efter att socialnämnden tagit beslut om ett omedelbart omhändertagande. Hon hävdar flickans intressen i förvaltningsrätten – dit LVU-ärendet förs – och under den fortsatta processen.

Hon kommer alltså in i bilden när konflikten redan är akut, och ofta förnekar då föräldrarna att de gift eller förlovat bort flickan mot hennes vilja. Om problemen uppmärksammas tidigare vore de kanske lättare att hantera.

– Gemensamt i de här fallen är att flickorna oftast själva sökt hjälp. Det tycker jag är så märkligt. De sänder ut tydliga varningssignaler, framför allt i skolan, och man borde kunna se dem. De får inte vara med på gemensamma idrottslektioner, de måste gå hem direkt efter skolan, får inte vara med på skolutflykter och så vidare. Socialtjänsten har det yttersta ansvaret för att de här flickorna ska få det stöd de behöver, men de kan inte ingripa om de inte vet om problemet.

Många som arbetar med barn och unga har en plikt att anmäla till socialtjänsten om de har anledning att misstänka att någon ung far illa.

Kunskapen måste ut ur klassrummet

Men man kan också göra något inom ramen för skolans verksamhet, påpekar Anna.

– Kuratorn eller skolsköterskan kan ta ett samtal med flickan och man kan kontakta mottagningar inriktade på hedersförtryck så att flickorna kan få stödinsatser tidigare. Bara kunskapen inte stannar i klassrummet.

– Ett annat problem är att flickorna inte får tillräckligt med stöd och hjälp när de själva söker hjälp. De har tagit ett stort steg, de bryter sig ut och riskerar att förskjutas från familjen, och det blir oerhört ensamt. Ibland flyttas de från jourhem till jourhem, för att uppgifterna om var de finns någonstans inte ska röjas, och en massa nya personer som ska ta del av deras upplevelser kommer hela tiden in i deras liv. De behöver ordentligt stöd i vardagen, och därför vill jag slå ett slag för kontaktpersoner. Så att någon finns för flickan, oavsett var hon bor eller vem socialsekreteraren är.

Men det viktigaste är att man ska in tidigare, understryker hon. Därför behövs mer kompetens på skolorna. Och socialtjänsten behöver stå på sig mer.

– Vi har grundläggande rättigheter som gäller alla barn som vistas i Sverige. Det är inte fråga om någon diskriminering utifrån kulturella eller religiösa aspekter. Och det handlar inte alls bara om flickor från mellanöstern, eller om muslimer, tvångsgifte finns i många folkgrupper och kulturer där man vill styra sina barn och deras levnadsväl.

Handlar det alltid om tjejer?

– Jag har personligen aldrig stött på ett fall där vi haft ett väntande tvångsäktenskap för en ung kille. Däremot killar som ser sig tvungna att gifta sig med någon som föräldrarna utsett. För att uppfylla deras förväntningar.

Då är det inte tvångsäktenskap i lagens mening, men de blir ändå gifta mot sin vilja?

– Precis.

Fakta

Internationella konventioner – som FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, kvinnokonventionen och barnkonventionen – slår fast att varje person har rätt att fritt välja äktenskapspartner.

Utgångspunkten att barnets vilja ska respekteras finns i barnkonventionen, liksom i den svenska föräldrabalken och socialtjänstlagen.

Den svenska äktenskapsbalken säger att de som gifter sig ska vara myndiga och göra det av fri vilja – båda ska själva skriva under ansökan om hindersprövning, båda ska själva säga ja vid vigseln. Man kan i undantagsfall få tillstånd av Länsstyrelsen att gifta sig innan man fyller 18 år.

Äktenskap som ingås utomlands godkänns inte i Sverige om någon av parterna var under 18 år och bosatt i Sverige och man saknade tillstånd från Länsstyrelsen. Om ett äktenskap ingåtts utomlands under tvång ska det inte godkännas i Sverige. Skulle ändå ett sådant äktenskap ha godkänts i Sverige har den som blivit tvingad rätt till omedelbar skilsmässa.

Socialtjänstlagen och lagen om vård av unga, LVU, ska skydda unga som är utsatta i hemmet. Om man till exempel riskerar att skickas till ett annat land för att giftas bort kan socialnämnden besluta om omedelbart omhändertagande.

Den som medverkar till tvångsgifte begår straffbara handlingar och kan dömas, det kan till exempel handla om olaga hot, olaga tvång, olaga frihetsberövande eller människohandel.

Samverkan för ungas rättigheter

Text: David Berjlund

När ungas rätt att bestämma över sina liv och relationer kränks är det många yrkesgrupper som ska ingripa. Vid ett seminarium i Sundsvall träffades personal från socialtjänsten, skolan, polisen och ideellt engagerade. Mycket handlade om samverkan som nyckel till ett fungerande arbete.

I några grupprum på en konferensanläggning mitt i Sundsvall sitter proffs och engagerade idealister från Västernorrlands län. De är med på ett seminarium om familjekonflikter och föräldradiolog för att förebygga att unga gifts bort mot sin vilja.

Deltagarna har tillsammans en bred kompetens när det gäller att möta utsatta unga. Just det är avgörande: flera perspektiv och roller, och tillit mellan yrkesgrupper.

Efter en förmiddag med föreläsningar utgår samtalet i Sundsvall från ett fall som de nyss fått höra, i en scenläsning där fallet utvecklats i replik efter replik från olika aktörer.

Det börjar i skolkuratorns oro för sextonåriga Ana som börjat skolka och verkar leva ett dubbelliv. Hennes familj har just ansökt om en lång ledighet för henne, de ska åka utomlands. Ska Ana giftas bort?

Långa och sega samtal

Samtalen som följer – mellan skolpersonal, socialtjänst och Ana och hennes familj – är långa och ibland lite jobbigt sega, och just krångligheten gör att det blir realistiskt.

Ana misshandlas av brorsan, hans kompisar spionerar på henne, hon omhändertas, men återvänder till familjen frivilligt. De försöker gifta bort henne och hon rymmer, men återvänder igen – för hon längtar efter dem lika mycket som efter att få bestämma själv.

Till slut reser hon frivilligt till hemlandet, och kommer hem förlovad. Hon tyckte hon kunde göra det för sina föräldrars skull. Hon är dödstrött och orkar inte slåss. Hon säger att alla respekterar henne nu, fästmannen också.

– Jag hoppas han är modern, att jag får studera.

Där tar seminariedeltagarnas diskussion vid. Frågan om vad man kan göra landar direkt i deras egna erfarenheter från arbete i landsting, polis, socialtjänst, skola och ideella organisationer.

Ana skulle ha behövt individuella samtal för att få hjälp med sin inre konflikt, säger någon. Man borde inte ha sagt något till föräldrarna om Anas problem i skolan, säger någon annan.

Tillit viktigt för samverkan

Mycket av diskussionen handlar om samverkan: den brister ibland på grund av sekretessregler, men det kan man lösa med de undantag i sekretesslagstiftningen som gäller när det handlar om barn, påpekar flera.

Kanske handlar det mest om tillit: för att våga sätta igång och göra något behöver man veta vilka resurser som finns och tro att de fungerar. Här vid borden frågar man varandra: vad ser ni i det här fallet, vad kunde ni ha gjort?

– Skyddet av målsäganden, i det här fallet Ana, är jätteviktigt, men det är mycket lättare om man kommer in tidigare. Så länge familjen lägger skulden på flickan kommer hon själv att göra det också, säger en polis.

Kanske är den största faran att man ger upp från början, inför berg av problem som är för höga att bestiga på egen hand. I Örnsköldsvik arbetar man med att få till mallar att gå efter, berättar en man.

– Så man inte blir lamslagen av allvaret i detta och inte kan göra något alls.

Det går att förändra familjen

Kurator Lasse Johansson är på plats och berättar att det går att bedriva ett förändringsarbete med familjer. Men då krävs ansvarstagande av alla inblandade – just det som inte fanns i det fall som beskrevs från scenen.

– I samtalen med familjen där lyste inga gröna lampor alls, ingen tog ett eget ansvar, kommenterar han.

Lasse har länge arbetat som skolkurator och mött hedersrelaterade problem hos unga. För Länsstyrelsen i Västra Götalands län har han varit med och utvecklat en femstegsметод för att arbeta strukturerat och systematiskt med just familjer som är mycket gruppinriktade, där släkt och familj spelar stor roll.

Det är inte enkelt, men det går. Utifrån mänskliga rättigheter som grund, med den utsatta unga som huvudperson, stöttad av socialtjänsten och av den ram som metoden ger.

Rätt fokus är viktigt: målet är inte nödvändigtvis att ungdomen flyttar hem till familjen, inte heller att alla ska bli ultraindividualister.

– Vi behöver exempel på alla dem som lyckas med balansgången att behålla ett familjecentrerat synsätt men också hålla på principer om barns rätt och att man gifter sig av kärlek. För det behöver inte vara antingen eller.

Handlar om grundläggande rättigheter

Sonia Sherefay trycker på samma sak. Hon är integrationskonsult och folkhögskolelärare, och säger att det inte handlar om att överge sin kultur eller religion – ”islam lämnar inget utrymme för tvång till äktenskap” – eller om att alla familjer ska vara på samma sätt. Det handlar om grundläggande rättigheter.

– Det är viktigt att tänka på att alla föräldrar älskar sina barn. Man gifter inte bort sin dotter för att straffa henne. Men när jag kom till Sverige från Egypten hoppades jag slippa höra om förtryck med hänvisning till heder. Så blev det inte. Flickor i Mellanöstern är friare än en del flickor i svenska förorter, säger hon, och kommenterar upprört att barn hindras från att delta i gymnastik och sex- och samlevnadsundervisning.

– Det är ju ämnen som man ska ha godkänt i! Och var sitter hedern? I underlivet? Men mödomshinnan finns ju inte. Vi måste prata mer om sex och samlevnad med både kvinnor och män, säger Sonia.

För föräldrasamtalen har hon gjort ett studiematerial som ger fakta och upplevelser, gestaltning och analys för vidare bearbetning av frågorna.

– Jag ställer provokativa frågor: när du var ung, klappade inte ditt hjärta för någon, fick du gifta dig av kärlek? Hederstänkandet sitter djupt hos många, det gjorde det nog hos svenskar för hundra år sedan också. Det ska vi inte säga för att acceptera, men för att förstå.

Fakta

Liknande seminarier arrangerades under hösten också i Karlstad, Borås, Örebro och Umeå av Ungdomsstyrelsen i samverkan med Länsstyrelsen i respektive län.

Lasse Johansson arbetade 1991–2003 som kurator på Angeredsgymnasiet i Göteborg. Sedan 2003 har han varit ansvarig för insatser mot hedersrelaterat våld vid Länsstyrelsen i Västra Götalands län, och arbetat som familjebehandlare.

De fem stegen i den metod som han varit med och utvecklat för arbete med familjer präglade av hedersrelaterat våld innehåller:

1. kartläggning av den utsattas situation, önskemål och kraft,
2. kartläggning av familjen och andra närståendes situation, roll i förtrycket och dess förändring,
3. bedömning och analys av förutsättningar/möjligheter för förändring,
4. konkret förändringsarbete utifrån en handlingsplan som upprättas tillsammans efter synpunkter från den unge, familjen och socialtjänsten,
5. utvärdering och uppföljning av det som skett.

© Ungdomsstyrelsen 2010

projektledare Gerhard Holmgren

språkgranskning Ingrid Bohlin/Vendela Engblom

omslag/illustration Christián Serrano

distribution Ungdomsstyrelsen, Box 17801, 118 94 Stockholm

webbplats www.ungdomsstyrelsen.se

e-post info@ungdomsstyrelsen.se

tfn 08-566 219 00, fax 08-566 219 98

UNGDOMSSTYRELSEN

är en myndighet som tar fram kunskap om ungas levnadsvillkor.
Vi ger stöd till föreningsliv och kommuner samt till internationellt samarbete.

UNGDOMSSTYRELSEN
www.ungdomsstyrelsen.se